

Tartu Ülikool
Loodus- ja täppisteaduste valdkond
Ökoloogia ja maateaduste instituut
Geograafia osakond

Magistritöö inimgeograafias (30 EAP)

Elanikkonna sotsiaalmajanduslik segunemine Tallinna linnaruumis perioodil 1989-2011

Liis Metsatalu

Juhendaja: *PhD* Kadri Leetmaa

Kaasjuhendaja: *MSc* Kadi Mägi

Kaitsmisele lubatud:

Juhendaja:

Osakonna juhataja:

Tartu 2016

Elanikkonna sotsiaalmajanduslik segunemine Tallinna linnaruumis perioodil 1989-2011

Eelnevate uuringute põhjal on teada, et Tallinna elanikkonna paiknemist on suures osas mõjutanud sotsialismiaeg ning sellele järgnenud üleminekuaegsed muutused linnaruumis. Seetõttu olid 1989. aastal paljud Tallinna naabruskonnad sotsiaalmajanduslikult segunenud ning mõjutused ulatusid ka 2000-ndateni. 2011. aastaks oli linnaruumis ja erineva sotsiaalmajandusliku staatusega elanike paiknemises toimunud kiired muutused. Käesolevas uuringus leiti Tallinna sotsiaalmajanduslikult segunenud naabruskonnad ning kõrge ja madala sotsiaalmajandusliku staatusega elanike eraldumise piirkonnad aastatel 1989, 2000 ja 2011. Naabruskondade elukeskkonna ja linna kui terviku analüüsil leiti läbi kahe kümnendi toimunud muutused Tallinna linnaruumis. Uuringu tulemused näitavad, et elanikkonna sotsiaalmajanduslik segunemine Tallinna naabruskondades väheneb ning kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega elanikkonnagrupp on hakanud teistest ühiskonna gruppidest eralduma.

Märksõnad: sotsiaalmajanduslik segunemine, naabruskonna areng, linnaruum, Tallinn

CERCS kood: S230 Sotsiaalne geograafia

Socio-economic residential intermixing during 1989-2011 in Tallinns' neighbourhoods

It is known from the previous studies that the population and its spatial distribution in Tallinn has been influenced by socialism era and the following transition period. In Tallinn, many neighbourhood populations were socio-economically intermixed in 1989 and the influence lasted till the 2000-s. Since then the urban environment and socio-economic intermixing of the population of Tallinn has changed rapidly. This study has analysed the change in intermixed and segregated neighbourhoods of Tallinn in 1989, 2000, 2011. It also analyses the changes in the urban environment and in Tallinn's neighbourhoods along two decades. The results of the study show that the socio-economic intermixing in Tallinn's neighborhoods has decreased and the high status socio-economic group has started to segregate from other groups.

Neighbourhood change, socio-economic intermixing, urban environment, Tallinn

S230 Social Geography

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILINE TAUST	6
1.1. Töös kasutatavad segregatsiooni ja segunemisega seotud mõisted.....	6
1.2. Sotsialismiaja mõju linnaruumile ja elanikkonnale.....	8
1.3. Üleminekuaja mõju linnaruumile ja elanikkonnale.....	11
1.4. Linna elukeskkondade areng	16
1.5. Tallinna linnaosade iseloomustused	19
1.6. Hüpoteesid	23
2. ANDMED JA METOODIKA	25
2.1. Andmed	25
2.2. Metoodika.....	28
3. TULEMUSED	32
3.1. Tallinna sotsiaalmajanduslik segunemine 1989, 2000, 2011	32
3.2. Tallinna naabruskondade sotsiaalmajanduslik segunemine 1989. aastal	32
3.3. Tallinna naabruskondade sotsiaalmajanduslik segunemine 2000. aastal ja muutused võrreldes 1989. aastaga.....	35
3.4. Tallinna naabruskondade sotsiaalmajanduslik segunemine 2011. aastal ja muutused võrreldes 1989. ja 2000. aastaga.....	38
4. ARUTELU	43
KOKKUVÕTE	50
SUMMARY	52
TÄNUAVALDUSED.....	54
KASUTATUD KIRJANDUS	55
LISAD.....	62

SISSEJUHATUS

Käesoleva magistritöö taustaks on asjaolu, et Nõukogude Liidu ajal oli sotsialistliku süsteemi eesmärgiks luua võrdseid ja sotsiaalmajanduslikult segunenud elupiirkondi (Smith 1996). Eesmärki alati täita ei suudetud, kuid varasemad uuringud on näidanud, et sotsialismiaeg avaldas linnaruumile ja selle elanikkonnale pikka aega olulist mõju. 2000-ndate alguses oli paljude Tallinna piirkondade elanikkond sotsialismiaja tõttu jätkuvalt sotsiaalmajanduslikult väga segunenud ning näiteks paneelelamurajoonides elasid kõrvuti nii alamapalgalised kui tippjuhid (Kährik, Tammaru 2010). Samas on leitud, et ruumiline sotsiaalmajanduslik ebavõrdsus ühiskonnas aina kasvab seoses elatustaseme tõusu ja inimeste mobiilsuse suurenemisega (Leetmaa et al. 2009, Aristei, Perugini 2011). See tähendab, et inimestel on võimalik valida endale meeldiv elukoht ning sotsiaalmajandusliku segunemise kõrval on olulisemaks protsessiks saamas teistest sotsiaalmajanduslikest grupidest eraldumine.

Käesolev magistritöö põhineb 1989., 2000. ja 2011. aasta Eesti rahvaloenduste agregeeritud andmetel inimeste elupaikade ja ametialase jaotuse kohta. Tallinna elanikkonna sotsiaalmajandusliku segunemise ruumiliste mustrite leidmiseks on andmeanalüüsil kasutatud entroopia indeksit ja Theil'i informatsiooniteooria indeksit. Kasutatud andmed ja analüüsimetoodika võimaldavad hästi hinnata Tallinna linnaruumis ja naabruskondades toimunud sotsiaalmajanduslikke muutusi. Lähtuvalt Eesti ühiskonna kujunemisest, muutumisest ja samateemalistest varasematest uuringutest, on käesoleva magistritöö analüüsiga leitud vastus järgnevatele **uurimisküsimustele**:

- *Kuivõrd sotsiaalmajanduslikult segunenud oli Tallinna linnaruum sotsialismiaja lõpus?*
- *Millised sotsiaalmajandusliku segunemise muutused toimusid Tallinna linnaruumis tervikuna perioodil 1989-2011?*
- *Millised sotsiaalmajandusliku segunemise muutused toimusid Tallinna naabruskondades perioodil 1989-2011?*
- *Kuidas on aja jooksul muutunud segunenud naabruskondade ja madala või kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega inimeste poolt domineeritud naabruskondade paiknemine?*

Tallinna sotsiaalmajandusliku segunemise uurimine ja 20 aasta jooksul toimunud muutuste jälgimine linnaruumi väikestes naabruskondades võimaldab luua usaldusväärsema ülevaate linnaruumis toimuvatest pikaajalistest muutustest. Muutustega kursis olemine võimaldab kujundada linnapoliitikat teadlikumalt, ennetada piirkondade degenereerumist ja muuta linna elukeskkonda kvaliteetsemaks.

Magistritöö on jagatud neljaks peatükiks. Teooriaosas on antud ülevaade Lääne kirjanduse segregatsiooni mõistetest, sotsialismiaja ja vabaturumajandusele ülemineku mõjudest linnaruumile ja elanikkonnale ning linnas toimuvatest protsessidest. Samuti on kirjeldatud Tallinna linnaruumi erinevaid elukeskkondi ja nende kujunemist. Andmete ja meetodika peatükis on põhjendatud uuritavat perioodi ja andmete valikut, kirjeldatud analüüsiüksuse jaotust, selgitatud andmeanalüüsiks kasutatud indekseid ning põhjendatud meetodika valikut. Tulemuste peatükis on toodud välja indekseipõhise analüüsi tulemused Tallinna allasumite sotsiaalmajanduslikust segunemisest ja selle muutumisest kolme rahvaloenduse vahelisel perioodil. Viimases peatükis on Tallinna sotsiaalmajanduslikku segunemist võrreldud teiste Ida-Euroopa pealinnadega, toodud linna elukeskkonna ja allasumite muutumise põhjendusi kirjandusest ning lisatud arutelu uurimisteema vajalikkusest.

1. TEOREETILINE TAUST

1.1. Töös kasutatavad segregatsiooni ja segunemisega seotud mõisted

Antud alapeatükk annab ülevaate töös kasutatud lääne segregatsioonialase kirjanduse põhimõistetest. Kuigi Ida-Euroopa segregatsiooniuringute koolkonnad erinevad Läänest ning ka ühiskonnas toimuvate protsesside tagamaad on erinevad, on mõistete taga peituvate protsesside olemused sarnased. Järgnevates peatükkides kirjeldatakse Ida-Euroopa sotsialistliku ühiskonna kujunemist ja linnaruumi arengut, sest see liikus peale II Maailmasõda teises suunas kui Lääne-Euroopa linnades (Szelenyi 1996). Samuti antakse ülevaade Ida-Euroopa linnade sotsialismijärgsest arengust, mida uuringutes tihti vastandatakse ja võrreldakse Lääne linnadega. Ida-Euroopa sotsialistliku ja Lääne-Euroopa kapitalistliku linnapildi suurim erinevus on selles, et kapitalistlik linn on segregeerunud, kuid sotsialistlik linn oma olemuselt sotsiaal-ruumiliselt ühtlasem (Sýkora 1999).

Käesolevas magistritöös kirjeldatakse linnaruumi ja selle naabruskondade elanikkonna sotsiaalmajanduslikku seisundit kahe mõistega: segunemine ja mitmekesisus. **Sotsiaalmajanduslik mitmekesisus** kirjeldab seda, kui erisugune on linna ja selle erinevate naabruskondade elanikkond sotsiaalmajandusliku staatuse poolest. **Segunemine** aga kirjeldab sotsiaalmajanduslikult mitmekülgsed naabruskondade või linnaruumi teket ehk protsessi, mille käigus muutub elanikkond sotsiaalmajanduslikult mitmekesisemaks ehk segunenumaks. Segunenud ehk mitmekesisuses elanikkonnas ei eraldu erinevad sotsiaalmajanduslikud grupid üksteisest ning kõik linna naabruskonnad ja linnaruum tervikuna on ühtlase elanikkonnaga ehk kõik grupid on nii linna siseselt kui linna eri osade vahel jagunenud võrdselt. Selliseid täielikult segunenud piirkondi esineb aga harva. Tavaliselt toimub linnas samaaegselt nii segunemise kui eraldumise protsess (Wright et al. 2014).

Linna naabruskondade elanikkonna segunemise kirjeldamiseks on uurimuses kasutatud entroopia ehk mitmekesisuse indeksit ja linna kui terviku iseloomustamiseks Thiel'i informatsiooniteooria indeksit. Mitmekesisuse indeksid on algupäraselt pärit bioloogiast, kuid üle kantavad inimpopulatsiooni uuringutesse (White 1986). Varem on mitmekesisuse mõistet ja indekseid kasutatud rahvuspõhise mitmekesisuse uuringutes (Freeman 2009, Brown, Sharma 2010, Wright et al. 2014), mida on uuritud sotsiaalmajanduslikust mitmekesisusest palju enam. Antud magistritöös on mõiste toodud sotsiaalmajandusliku mitmekesisuse konteksti ning see ei

haaku varasemate linnaruumi mitmekesisuse diskussioonidega. Täpsemalt on uurimuses kasutatud indekseid selgitatud metoodika peatükis.

Linnaruumi sotsiaalmajanduslikku mitmekesisust ja selle segunemist uurides tuleb anda ülevaade ka segregatsiooni mõistetest, kuna tegu on elanikkonna segunemise vastandprotsessiga ning varasemad uuringud on keskendunud pigem sellele protsessile. **Segregatsioon** tähendab ühe inimrühma lahutamist või eraldumist teistest ühiskonna inimrühmadest (ÕS 2013) ning näitab, kuivõrd on erinevate gruppide liikmed üksteisest ruumiliselt eraldunud (Marciniczak 2012, Brown, Chung 2006). Eraldumise põhjused võivad olla tingitud inimeste erinevast elujärjest, rahvusest, vanusest, kultuurist. Ruumilise eraldatuse puhul vaadatakse mingi grupi elukohajärgset eraldatust ülejäänud elanikkonnast, mis võimaldab visuaalselt hinnata elanikkonnagruppide koondumise muutuseid ja mustreid, võttes sealjuures arvesse muutuseid populatsiooni suuruses ja koostises (Marciniczak 2012).

Elukoha sotsiaalruumiline segregatsioon näitab, kui eraldatult kaks või enam erineva sotsiaalmajandusliku staatusega gruppi eri linnapiirkondades elavad (Massey, Denton 1988). Seda võib vaadelda kui majanduslike ja sotsiaalsete protsesside ruumilist koosmõju, mis põhjustab ühiskonnas ebavõrdsust (Scarpa 2014, Sýkora 2009). **Sotsiaalmajanduslik segregatsioon** tuleneb peamiselt majanduslikust ebavõrdsusest ning viib eraldunud elurajoonide tekkimiseni (Marciniczak et al. 2014). Inimese **sotsiaalmajanduslik staatus** on sotsiaalseid ja majanduslikke näitajaid koondav mõõde, mida kujundavad inimese sünnipäraselt omistatud ja elu jooksul omastatud tunnused (Eesti Entsüklopeedia) nagu indiviidi haridus, töökoht, sissetulek ja ametiala. Sotsiaalmajanduslikku staatust kasutatakse ühiskonna elanike positsiooni määramiseks ja majanduslike erisuste mõõtmiseks. Erineva sotsiaalse staatusega inimeste elukohavalikuid mõjutavad lisaks majanduslikule ebavõrdsusele ka muud asjaolud nagu isiklik eelistus, elamu väärtus, toetuste süsteemid, linna ajalooliselt kujunenud omapära ja sotsiaalmajanduslik koostis (Kährlik et al. 2012).

2016. aastal välja antud sotsiaalmajandusliku segregeerumise uuringute kogumikus (*Socio-economic segregation in European capital cities*) leiti, et Euroopa pealinnad on mõõdukalt segregeerunud. Euroopas ei ole elanikkonna sotsiaalmajanduslik segregeerumine veel nii drastiline kui paljudes muudes maailma paikades, kuid vaese ja rikka elanikkonna vaheline ebavõrdsus kasvas perioodil 2000-2011 (Marciniczak et al. 2016). Näiteks Londonis olid 2001. aastal kõrge sotsiaalse staatusega elanikud teistest enim eraldunud ning leiti, et mida suurem on

inimeste sotsiaalse staatuse erinevus, seda kaugemal nad üksteisest ka linnaruumis elavad (Manley et al. 2016). Euroopa linnade elukeskkonna suurimad muutused on tingitud ajaloost, globaliseerumisest, majanduslikust restruktureerimisest, elatustaseme ja elamukvaliteedi tõusust ning kasvavast majanduslikust ebavõrdsusest (Marcinčzak et al. 2016), mis põhjustab otseselt sotsiaalmajandusliku segregatsiooni ilminguid (Reardon, Bischoff 2011). Ida-Euroopa linnade sotsiaalmajanduslik segregatsioon oli madalam kui Lääne-Euroopas, kuid see on elatustaseme tõusu tõttu kiirelt järele jõudmas Läänele, mistõttu ka linnaruum mitmekesistub (Marcinčzak et al. 2016). Ida- ja Lääne-Euroopa linnade arengus on teisigi erinevusi, mille on põhjustanud esimeste sotsialismitaak ning hilisem üleminek kapitalismile. Järgnevates peatükkides on antud ülevaade sotsialismiaja ja sellele järgnenud üleminekuaja põhjustatud mõjudest linnaruumile.

1.2. Sotsialismiaja mõju linnaruumile ja elanikkonnale

Nagu iga linna arengut, mõjutab ka Tallinna elanikkonda ja linnaruumi selle ajalugu. Tänapäeva linnaruumi on mõjutanud enim periood, mil Eesti kuulus NSVL-i koosseisu ja Eesti taasiseseisvumisele järgnenud üleminek plaanimajandusele turumajandusele. Pea viiskümmend aastat Eestis valitsenud sotsialistlik ideoloogia püüdis luua võrdset ja õiglast ühiskonda, kus poleks sotsiaalseid, majanduslikke ja regionaalseid erinevusi, ebavõrdsust ega eraomandit (Smith 1996, Kährik, Tammaru 2010) ning mis saavutaks ajaga täieliku ühtluse (Gentile et al. 2012). Sotsialistlikult võrdse ühiskonna loomise põhieesmärgiks oli vältida elanikkonna segregeerumist ehk luua sotsiaalmajanduslikult ühtlaselt segunenud linnaruumi. Selleks, et analüüsida postsotsialistlikus linnaruumis toimuvaid muutuseid annavad järgnevad lõigud ülevaate sellest, kuidas sotsialismiajal püüti sotsiaalmajanduslikult ühtlast linnaruumi saavutada, kas õnnestus segregeerumist vältida ning millist mõju avaldas see sotsialismijärgsele linnaruumile.

Sotsialism põhines plaanimajandusele, kogu maa oli riigiomandis ja seetõttu oli keskvõimul kerge linna arengut juhtida - linnadest kujunesid majanduslikud keskused, mis tähistasid majanduslikku progressi (Smith 1996). Majandus põhines industrialiseerimisel, mille tõttu tekkisid linnapilti suured tehasehooned, mis asusid sageli keset linna, hõlmasid enda alla suuri maa-alasid, olid sageli tavainimesele suletud ning eraldasid linnapiirkondi üksteisest (Borén,

Gentile 2007). Kuna industrialiseerimine oli majanduse prioriteediks, siis kannatasid muud ühiskonna valdkonnad ning tekkis puudujäägimajandus (Tammaru 2001). Tööstuste arendamine oli niivõrd intensiivne, et kõikides NSVL piirkondades ei jätkunud piisavalt tööjõudu (Smith 1996) ning seda hakati regioonide vahel ümber paigutama. Selle tulemusel saabus Eestisse umbes 500 000 inimest teistest Nõukogude Liidu piirkondadest (Tammaru, Kulu 2003). Tööstuse toodangu suurendamiseks palgati rohkem tööjõudu, mitte ei investeeritud uude tehnoloogiasse, mistõttu tuli investeerida võimalikult palju ka elamuehitusse (Gentile, Sjöberg 2006). Seega olid tööstuse eelisarendamine linnade kasvu aluseks muutes nii füüsilist kui sotsiaalset linnaruumi.

Industrialiseerimise tõttu kiirenenud linnastumisele, linnade liigsele kasvule ja eluasemesegregatsioonile pidi pakkuma lahendust tööstuste strateegiline paigutamine ja uute elurajoonide ehitus (Enyedi 1996). Sotsiaalselt võrdse ühiskonna loomise eesmärgil, II maailmasõja ajal toimunud hävingute ning industrialiseerimisega kaasnenud rände põhjustatud eluasemete puudujäägi tõttu ehitati 1960-ndatest 1980-ndateni Ida-Euroopasse ja ka Eestisse väga laiaulatuslikult suuri ja standardseid paneelelamuid (Kährik, Tammaru 2010, Gentile, Sjöberg 2010, Wiest 2011). Tallinnas ehitati lisaks kolmele põhilisele paneelelamurajoonile (Mustamäe, Õismäe ja Lasnamäe) kortermaju ka teistesse linnapiirkondadesse, et muuta linna kompaktsemaks ja suurendada hoonestustihedust (Kährik, Tammaru 2010). Samuti pidid nõukogude aja teises pooles, peamiselt 1970-1980-ndatel rajatud korterelamud, eesotsas Lasnamäega, tagama elukoha ka organiseeritud töörandega Eestisse jõudnud tööstustöölisele (Leetmaa et al. 2009, Kulu 2003). Seetõttu kujunesid paneelelamupiirkonnad ka peamiseks venekeelse immigrantrahvastiku elupiirkonnaks (Gentile, Tammaru 2006, Kulu 2003). Seega mängis Tallinna paneelelamu piirkondade elanikkonna kujunemises olulist rolli just töömahukate tööstusharude arendamine ja sellest tulenenud tööjõu ümberpaigutamine NSVL-i regioonide vahel.

Paneelelamupiirkondade loomise eesmärk oli kujundada kompaktne ning ruumiliselt ja sotsiaalselt ühtlane linnakeskkond, kus kõigil oleksid võrdsed elutingimused (Smith 1996). Elanikkonna võrdsustamise eesmärgil pidi elamuehitus pakkuma kvaliteetset elukohta keskmise ja madala sissetulekuga töötajatele (Kabish, Grossmann 2013), kelle koondumine linna vanadesse piirkondadesse tekitas sotsiaalruumilisi erisusi (Smith 1996). Riigi poolt algselt vajaduspõhiselt jaotamiseks pakutud paneelelamute korterid said kiiresti väga populaarseks

kõrgete subsideerimite ja mugavuste, keskkütte, jooksva vee ja kanalisatsiooni olemasolu tõttu, mis sõjajärgsetes elamutes puudusid (Smith 1996, Gentile, Tammaru 2006). Teoreetiliselt oleks pidanud vajaduspõhine eluaseme määramine, palkade ühtlustamine ja elanikkonna rände suunamine kujundama sotsiaalselt võrdse linna, kuid seda ei toimunud (Kulu 2013, Sýkora 1999), sest eluaseme jaotus ei olnud alati vajaduspõhine.

Kuna valitses puudujäägimajandus ja industrialiseerimine oli väga kiire, tähendas see, et ka korterijärjekorrad võisid olla mitmekümne aasta pikkused ning parem ligipääs ja eelis oli juhtivpositsioonidel töötajatel, keda tunnustati parema korteri ja suurema korteritoetusega (Smith 1996). Paneelelamupiirkondade sisene ebavõrdsus pärineb ideoloogilistele eesmärkidele vaatamata just korterite jagamise süsteemist. See võimaldas korterit saada poliitiliselt soodustatud ühiskonnagrupidel nagu juhid, poliitikud, sõjaväelased, olulisemate ettevõtete töötajad, sotsialistliku töö eesrindlased ja kultuuriline eliit (Kährrik et al. 2015, Kährrik, Tammaru 2010, Gentile, Sjöberg 2010). Samuti eelistati lastega abielupaare – see mõjutas omakorda rahvastiku ruumilist paiknemist ja vanuselist erinevuste teket piirkonniti (Leetmaa et al. 2009). Võrdse ühiskonna loomise aluseks olnud paneelelamute mikrorajoonid osutusid hoopis erinevaid ühiskonna kihte eraldavaks aspektiks, sest uued korterid polnud kõikidele kättesaadavad (Borén, Gentile 2007, Sýkora 1999). Kui ühtpidi läbi elamupoliitika sotsiaalruumilisi erisusi linnas vähendati siis teisalt põhjustas selle paindlikkus hoopis erisuste kasvu.

Uued paneelelamu piirkonnad pidid tagama ka võrdse ja mugava kättesaadavuse kõikidele teenustele nagu koolid, lasteaia, poed, teed ja ühistransport, kuid kuna korterelamuid ehitati väga kiiresti ning muu infrastruktuuri väljaehitamine võttis kauem aega, siis oli inimestel teenustele ebavõrdne ligipääsetavus (Gentile, Sjöberg 2006, Smith 1996). Samuti suurendas ühes piirkonnas elavate inimeste sotsiaalmajanduslikke erinevusi see, et mõned teenused olid ligipääsetavad vaid kindlate asutuste või tehaste töötajatele (Smith 1996). Vaatamata sellele, et sotsialismi eesmärk oli saavutada erisusteta linnu, kus kõik on võrdsed, oli linnade areng liikumas hoopis mitmekesisistumise suunas (Gentile et al. 2012, Hess, Hiob 2014). Kuigi uus elukeskkond oli ruumiliselt ühtlane – sarnased elamualad ja standardsed korterid siis erisused ja ebavõrdsus tulenesid teistest aspektidest nagu näiteks amet ja sotsiaalne staatus. Eelis oli kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega inimestel ja majandussektoris töötavatel inimestel, kel oli teenustele ja kaupadele parem ligipääs ning sisserännanud elanikkonnal, kellele tagati

korterid. Seetõttu eraldusid ühiskonnas ruumiliselt enam just madala sotsiaalmajandusliku staatusega inimesed, kel oli vähem võimalusi. Linnaruumi areng toimus osaliselt vastupidi sotsialismi eesmärgile – ühtlast linnaruumi ja sotsiaalmajanduslikult segunenud elanikkonnaga elukeskkonda ei tekkinud igalpool ning sotsialismiaeg avaldas mõju ka elanikkonna elukohtade erisuste tekkele.

Nõukogude aja lõpuks elas väga suur osa Tallinna elanikkonnast paneelelamurajoonides, mis olid sotsiaalmajanduslikult segunenud, kuna seal elas inimesi kõikidest eluvaldkondadest ja sotsiaalsetest kihtidest. Sama tendentsi näitasid ka 2000. aasta andmetega läbi viidud uuringud (Kährik, Tammaru 2010). See näitab, et sotsialismiaja elamupoliitika mõju elanikkonna sotsiaalmajanduslikule segunemisele ulatus ka veel 2000-ndateni. Kuigi 1990-ndate üleminekuajal toimus ühiskonnas palju muutusi, siis linnaruumis toimuvad muutused avalduvad inertsiga ja järkjärgult. Seetõttu mängis linnaruumi kujunemises olulist rolli just üleminekuajal ja sellega kaasnevad kiiremad muutused ühiskonnas.

1.3. Üleminekuaja mõju linnaruumile ja elanikkonnale

1980-ndate lõpus sai alguse endiste sotsialismimaade majanduslik, poliitiline ja institutsionaalne üleminek sotsialistlikult süsteemilt kapitalistlikule, mis ühelt poolt kujutas endast üleminekut tööstusühiskonnast infoühiskonnale ja teiselt poolt sotsialistlikust režiimist lahtiütlemist ning uue poliitilise ja majandusliku korra omaksvõtmist (Borén, Gentile 2007, Ouredniček, Temelová 2009, Sýkora 1999). Peale NL-i lagunemist oli endiste liiduvabariikide eesmärk jõuda järele lääne riikide arengule, kuid muutused võtsid aega, sest sotsialistliku Ida-Euroopa linnastumine ja areng oli peale II maailmasõda liikunud teises suunas kui Lääne-Euroopa linnades. See oli tingitud asjaolust, et sotsialistlike linnade arengut oli tugevalt mõjutanud Nõukogude süsteem, mille tõttu esines seal ka ametialast ja rahvuslikku segregatsiooni ning ebavõrdsust (Szelenyi 1996). Uue ühiskonnakorralduse sisseviimine ja sellega harjumine võttis aga aega ning muutuste suunad sõltusid paljude aspektide koosmõjust.

Postsotsialistliku linna sotsiaalse ja ruumilise muutuse vahelise seose mõistmiseks on oluline pöörata tähelepanu sotsialismiaja pärandile ja ülemineku mõjudele (Gentile et al. 2012, Leetmaa et al. 2009, Szelenyi 1996). Üleminekuiga kaasnev institutsionaalne, sotsiaalne ja linnaruumiline muutus toimus etappide kaupa. Kõigepealt muutusid poliitiliste ja majanduslike

organisatsioonide põhimõtted, seejärel kohanesid uue keskkonnaga kultuurilised normid ja välja kujunenud tavad ning viimasena avaldus muutuste mõju linnamaastikus, maakasutuses ja elukoha segregatsioonis (Sýkora, Bouzarovski 2012). Ida-Euroopa linnade üleminekuaja erinevasuunalisi muutusi põhjustas riiklike institutsioonide käitumine – kui kiiresti institutsioonid muutusid ja kuidas mindi kaasa tänapäevaste ühiskonna muutumise suundadega (Gentile et al. 2012, Sýkora, Bouzarovski 2012).

Peale Nõukogude Liidu lagunemist ja läänemaailma avanemist toimunud liberaliseerimine ja turumajandusele üleminek muutsid ühiskonna struktuuri, tööstuse ja põllumajanduse osatähtsus majanduses langes ning Ida-Euroopa linnad muutusid kiiresti tertsiarse ja kvarternaarse majandussektori keskusteks (Leetmaa et al. 2009). Infoühiskonnale üleminekuga seoses muutus kogu ühiskonna ametialane jaotus ning see mõjutas sotsiaalmajanduslike klasside struktuuri (Borel-Saladin, Crankshaw 2009). Üleminekuajal kasvama hakanud infoühiskond ei vajanud maa piirkonnas töötä jäänud lihttööliseid. Eelispositsioonil olid hoopis noored ja haritud, kel oli lihtsam ühiskonnas toimuvate muutustega kaasa minna (Aristei, Perugini 2011, Szelenyi 1996). Tööstustöötajate drastilise vähenemise asendasid teenindus- ja müügisektori töötajad, juurde tekkis juhtide ja professionaalide ametikohti ning ka uued madalapalgalised lihttöölise ametid (Borel-Saladin, Crankshaw, 2009). Uue ühiskonnakorraldusega kaasnev ametite struktuuri muutus ja hiljem ka elatustaseme tõus põhjustasid ka elanikkonna sotsiaalmajandusliku staatuse tõusu ühiskonnas.

Eesti ametialasele struktuurile avaldas suurt mõju deindustrialiseerimine ja Nõukogude Liidu lagunemisega saabunud rändevabadus. Tehaste sulgemise ja töö kaotamise tõttu lahkus suur osa NSVL-i ajal Eestisse sisse rännanud venekeelsest elanikkonnast tagasi kodumaale (Leetmaa et al. 2009). Suurenenud väljaränne pehendas 1990-ndatel valitsenud eluasemete puudust ning Tallinna suunal suurenenud ränne täitis vabaks jäänud korterid. 1990-ndate alguses ei olnud inimestel elukohta vahetada lihtne, kuna olulised riiklikud institutsioonid ja elamuturg ei olnud veel paigas ning elatustase oli väga madal. Peamiselt oli inimestel võimalik elukohta vahetada vaid korterite vahetamise teel. Uuringud näitavad, et kui uued tingimused olid ühiskonnas paika loksunud ja universiaalsed turujõud 2000-ndate alguseks linnas valdavaks saanud, hakkas ka eluasemeturg kiirelt arenema (Marcinčzak et al. 2016). Kiired muutused linnaruumis sõltusid aga uue valitsuse otsustest ja uuest ühiskonna korraldusest.

Eestis muutus 1990-ndate majandusliku ülemineku käigus ka sotsiaalaruumiline struktuur (Kährik, Tammaru 2010). Eesti noor valitsus tagastas Nõukogude ajal riigi omandisse võetud elamud ja maad nende õigusjärgsetele omanikele või nende lastele ja lastelastele. Ka paneelelamute korterid anti nende üürnikele tasuta, müüdi alla turu hinna või erastamise väärtpaberite (EVP) eest (Kährik, Tammaru 2010), mida jagati sotsialismiajal tehtud töö kompenseerimiseks. Kortrite erastamine toimus 1990-ndatel väga kiirelt, kuid maade tagastamine võttis kauem aega seoses maaomanike määramisel tekkinud vaidlustega, pärijate vaheliste maadejagamistega või omanike ja sundüürnike vaheliste asjaajamistega (Tammaru et al. 2009). Selle tulemusel elavnes kõigepealt kortrite turg ning alles 1990-ndate lõpus alustati kinnisvaraarendusi tagastatud maadele elamute ehitamiseks.

Seega lõi 1990-ndate alguses toimunud turumajandusele üleminek, maade tagastamine ja kortrite erastamine segamini sotsialismiaegsete elupiirkondade omandistruktuuri ja sotsiaalmajandusliku koostise, mistõttu muutus ka turunõudlus ja elukohaideaal (Borén, Gentile 2007, Brade et al. 2009, Leetmaa et al. 2009). Kuna turujõud põhjustasid sotsiaalse ebavõrdsuse kasvu, siis suurenes ka inimeste mobiilsus ning see omakorda hakkas muutma linnaruumi (Aristei, Perugini 2011). Sissetulekute kasvu tõttu hakkas elanikkond kihistuma ning seoses ehitusbuumiga avanes jõukamal elanikkonnal võimalus endale meelepärast elukohta valida (Leetmaa et al. 2009, Sýkora 1999, Tammaru et al. 2009). Kinnisvaraäri sai Eestis hoo sisse 2000-ndatel, mil elanikel avanes võimalus eluasemelaenu võtta (Leetmaa et al. 2009). Tallinn hakkas laienema, ehitati uusi elurajoone ja taastati vanu - lisaks institutsionaalsetele ja sotsiaalsetele muutustele olid muutused hakanud toimuma ka linnaruumis.

1990-ndatel suurenes Eestis ränne oluliselt maa - linn suunal, sest põllumajandussektori suure langusega kasvas maal töötus (Leetmaa, Tammaru 2007). Eriti kasvas ränne Tallinna suunal, sest seal oli rohkem töökohti. Tallinna linnaregioonis kasvas kõigepealt ränne erinevate linna piirkondade vahel (Ahas et al. 2010), sest inimestel avanes võimalus lahkuda paneelelamutest ning kolida sotsialismi ajal tähelepanuta jäänud piirkondadesse nagu eeslinnad ja kesklinn (Borén, Gentile 2007, Leetmaa et al. 2009, Marcińczak 2012, Sýkora 2009). 2000-ndate alguses kiirenes eeslinnastumine ja siselinna uuendamine, kus sotsialismi ajal elasid madalama sotsiaalse staatusega inimesed (näiteks madalama haridustasemega) (Gentile et al. 2012, Tammaru et al. 2009). Need protsessid põhjustasid elanikkonna sotsiaalmajanduslikku segunemist ja üleminekut vanalt sotsiaal-ruumiliselt struktuurilt uuele. See aga on omane post-

sotsialistlikule ühiskonnale, et kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega elanikkond on mõnes linna piirkonnas segregeerunud, kuid samal ajal teises linnaosas segunenud madalama staatusega elanikkonnaga (Sýkora 2009). Seega jätkus Tallinnas eraldumise protsessi asemel elanikkonna sotsiaalmajanduslike gruppide segunemine ning ajutiselt vähenes sotsiaalaruumiline ebavõrdsus.

Vana linnapiirkonna uuenemisega kaasnev elanikkonna segunemine võib olla ajutine. Selle puhul uuendatakse allakäinud, pigem madala sotsiaalse staatusega piirkondi, kuhu hakkab lisanduma kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega elanikke (Freeman 2009, Sýkora 2009). Seeläbi kasvab ka piirkonna staatus ja elanikkonna sotsiaalmajanduslik segunemine. Elanikkonna osalise asendumise puhul viib protsess piirkonna polariseerumiseni, kus on madala ja kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega inimesi võrdselt, kuid piirkonna täieliku uuendamise ja elanikkonna vahetumise puhul muutub ka piirkonna identiteet täielikult (Freeman 2009, Sýkora 2009). Nii on taaselustamist vajanud kesklinna ajaloolised arhitektuuriväärtused ja hea linnaruumilise asukohaga vanemad piirkonnad, kuna sotsialismiajal sinna investeringuid ei suunatud (Hess, Hiob 2014). Heaks näiteks on paljud linnakeskustes asuvad vanad tehastealad, kuhu on rajatud kalleid kortereid, hotelle, kaubanduskeskuseid ja ärikvartaleid. Sellisteks Tallinna siselinna suurteks arengualadeks on näiteks Rotermanni kvartal, Telliskivi Loomelinnak, Lutheri kvartal, Noblessneri sadam jne.

Kui aga tuua võrdlus muude Ida-Euroopa linnade arenguga, siis Marcińczak et al. 2014. aastal koostatud postsotsialistlike linnade sotsiaalmajandusliku segregeerumise uuringu põhjal selgus, et Ida-Euroopa pealinnade ametialane segunemine oli 2000. aastal väga kõrge. Uuringus kasutati majanduslikult aktiivse elanikkonna 2000. aasta rahvaloenduste andmeid ning selgus, et Ida-Euroopa pealinnadest olid kõige enam segunenud Praha sotsiaalmajanduslikud grupid (Theil'i H mitmekesisuse indeksi väärtusega 0,0195), kellele järgnesid Tallinn (0,0218), Vilnius (0,0241) ja Varssavi (0,0286), mille elanikkond oli keskmiselt segunenud. Prahast kaks korda vähem segunenud oli Budapesti elanikkond (0,0366) (Marcińczak et al. 2014). Ida-Euroopa pealinnade erineva kiirusega arengut on põhjustanud nende erinev lähtepunkt ehk linnakeskkond, kuid ka Nõukogude Liidu lagunemise järel tehtud erinevad otsused juhtimistasandil.

Kovács ja Szabo (2016) toovad Budapesti kõrge sotsiaalmajandusliku segregeerumise põhjenduseks linna kapitalistlikku arengut, mil 1990-ndate alguses toimus ühes linna

piirkonnas intensiivne uusarendus, kuid teistesse investeringuid ei suunatud. Selline arendustegevus koosmõjus deindustrialiseerimise ja ühiskonna ametialase professionaliseerumisega põhjustas mõnede piirkondade arengu ning teiste piirkondade sotsiaalse ja füüsilise allakäigu (Kovács, Szabo 2016). Seevastu sotsiaalmajanduslikult kõige enam segunenud Prahas, kus sotsiaalne ebavõrdsus oli 2000-ndatel palju madalam kui teistes Ida-Euroopa pealinnades, on elanikkonna jätkuva segunemise põhjuseks sotsialismiaegne rangelt ühtlane elanikkonna paigutamine, investeringute ja uuselamute rajamine vähem arenenud piirkondadesse ning elanike madal mobiilsus (Ouredniček et al. 2016). Kahe linna võrdlus näitab sotsialismiaja pärandi ning riiklike institutsioonide käitumise erinevat mõju linnaruumile ja elanikkonna sotsiaalmajanduslikule segunemisele.

Sotsiaalmajandusliku segunemise uuringutes on ka leitud, millised elanikkonna sotsiaalmajanduslikud grupid eralduvad teistest kõige enam. Näiteks Poola linnades läbiviidud sotsiaalmajandusliku segregatsioonide uuring näitas, et elukohasegregatsioon on 2000-ndatel kasvamas just kõrgemal sotsiaalsel positsioonil oleval elanikkonna grupil (Marcinčzak 2012). Vilniuses on gentrifikatsiooni ja eeslinnastumise tulemusel kasvanud siselinna ja eeslinna elanikkonna sotsiaalmajanduslik staatus, madala sotsiaalmajandusliku grupi eraldumine teistest on suurenenud ning paneelelamupiirkonnad on jätkuvalt sotsiaalmajanduslikult segunenud (Valatka et al. 2016). Varasemalt läbi viidud uuringute põhjal võib järeldada, et Ida-Euroopa linnade sotsiaalmajandusliku segunemise suurenemine või vähenemine oleneb suuresti linna arengu suunamisest ja linnapoliitikast.

Samuti näitavad uuringud, et Ida-Euroopa linnade elupiirkondade segunemisele avaldab enim mõju sissetulekute ja ebavõrdsuste kasv, mis võimaldab kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega elanikkonnal elukohta vahetada. Kui Nõukogudeajal tulenes elanikkonna ebavõrdsus korterite jagamise süsteemist ja sellele ligipääsetavusest, siis turumajanduslikus ühiskonnas mängib enim rolli inimeste isiklik eelistus naabruskonna valikul. Naabruskondade imidž on dünaamiline – nende elanikkond ja staatus võivad muutuda väga kiiresti tänu gentrifikatsioonile või uusarendustele. Samuti võivad naabruskonnad olla väga mitmekülgsed, kui kõrvuti asuvad vanad korda tegemata hooned ning uued kõrgema staatusega elanikega elamud. Linnauuendus, piirkondade erinev areng ja nendes toimuvad sotsiaalmajanduslikud muutused sõltuvad suuresti linnakeskkonna olemusest, ühiskonnakorraldusest ja linnapoliitikast.

1.4. Linna elukeskkondade areng

Linnaruum kujuneb ühiskonnas toimuvate muutuste läbi, olgu selleks muutus riigi majanduslikus olukorras või elanikkonna tööhõive struktuuris (Szelenyi 1996, Gentile et al. 2012). Linna eri piirkondade staatus muutub peamiselt elanikkonna vahetumise korral, kui staatus tõuseb tänu linnauuendusele või langeb piirkonna mandumise ja allakäigu korral (Freemann 2009). Nende protsesside toimumise tõttu on erinevates linnades ja piirkondades väljaarenenud erinevat tüüpi linnaosade nagu eeslinn, siselinn, korterelamute või eramute piirkonnad. Piirkondade ajalugu, struktuur ja areng on väga varieeruvad, mistõttu on erinevad ka sealse elanikkonna taust ja eelistused. Sotsialismiajal kujundas linnaruumi enim paneelilamute ehitus, sisserränne ja piirangud inimeste kolimisel ja elukohavalikul (Hess, Hiob 2014, Kährik, Tammaru 2010). Näiteks eramaja piirkondade infrastruktuuri ja teenuste arengusse sotsialismiajal investeringuid ei suunatud, mis tähendas sealsete elanike olukorra halvenemist ning piirkonna allakäiku (Gentile, Sjöberg 2006). Üleminekuajal ühiskonnas toimuvate muutuste tõttu hakkas muutuma ka linnaruum ja erinevate linnapiirkondade sotsiaalne staatus.

Üleminekuajal kasvasid inimeste sotsiaalsed erisused, oma maja omamine sai taas ihaldusväärseks ja võimalikuks kõigepealt kõrgema sissetulekuga inimestele. Näiteks Prahas on tänapäeval kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega inimeste elukohad vanades, 1920-1930-ndatel rajatud linnasisestes villapiirkondades või peale 1989. aastat ehitatud linnasisestes uuselamurajoonides, mis koosnevad peamiselt ühepereelamutest ja kortermajadest (Sýkora 2009). Ka Tallinnas on vastav tendents märgatav - eramajade piirkondade nagu Pirita, Nõmme ja Haabersti elanikud on kõrgema sotsiaalse staatusega kui teistes linnapiirkondades (Kährik, Tammaru 2010). See on tulenenud sellest, et üleminekuajal hakkasid kerkima linnasisesed ja linnalähedased uusasumite piirkonnad, kuhu 1990-ndatel kolis peamiselt kõrgema sissetulekuga elanikkond, kellel oli majanduslikult raskel ajal piisavalt ressursse elukohta vahetada (Tammaru et al. 2009). Atraktiivseimaks elukohaks olid rannikulähedased alad ja endised põllumaad, kuhu rajati uusi elurajoone (Leetmaa, Tammaru 2007). 2000-ndate alguses toimunud elatustaseme tõusu, maade tagastamise ja ehitusbuumiga seoses kasvasid nii Haabersti, Pirita, kui eeslinnad ning nende peamiseks elanikkonnaks kujunes kõrgem keskklass.

Tallinna linnaservade areng toimus peale Eesti taasiseseisvumist ja maade tagastamisprotsessi ka tänu seal asunud suvilate ümberehitamisele (Leetmaa et al. 2009). Kuna linnalähedaste

suvilate alad asusid ka näiteks Pirital ja Haaberstis, siis ehitati nende soodsa asukoha tõttu hooneid ümber aastaringseks elukohaks. Inimestel avanes võimalus endale sobiv elukoht valida ja elanikkonna mobiilsus kasvas. Üleminekuaja põllumajandussektori languse tõttu suurenes Eestis ränne maapiirkondadest Tallinna, kuid samal ajal algas ka eeslinnastumine, mille käigus kolisid linnaelanikud linnaäärsesse piirkonda (Tammaru et al. 2009). Seega on Tallinna elanikkonna ja linnaruumi kujunemisel kõige olulisemat rolli mänginud ränne maa ja linna ning linna eri piirkondade vahel. Rände tulemusel elanikkond vahetub ning see põhjustab ka muutuseid linnaruumi füüsilises struktuuris.

Sotsialismiajal ei suunatud investeeringuid ka siselinna, kuna kogu areng toimus linna-äärsetes paneelelamurajoonides ning linnakesksed vanad piirkonnad jäid unarusse, hakkasid alla käima ja sealne madalama sotsiaalmajandusliku staatusega elanikkond ise elamuid korrastada ei suutnud (Hess, Hiob 2014, Szelenyi 1996). Nii Tallinna kui ka Moskva siselinna vaesemas elupiirkonnas domineerisid madalama staatusega ametigrupid, samal ajal kui linnaäärsetes piirkondades oli elanikkond segunenud (Smith 1996). Postsotsialistlike siselinnade gentrifitseerumiseni viis 1990-ndatel muutuma hakanud ametialane struktuur, keskklassi arvukuse suurenemine, kasvanud võimalused elukohta vahetada ning elamuturu suurenev nõudlus, mistõttu otsisid inimesed uusi elupiirkondi, siselinnas sotsiaalne staatust hakkas tõusma (Sýkora 2009) ning sealne elanikkond hakkas segunenud (Szelenyi 1996). Siselinna segunenud elanikkonnast moodustavad ühe osa traditsioonilised elanikud, kes on seal kasvanud ja kellel on piirkonnaga emotsionaalne side, ning teise uued asukad, kes hea asukoha tõttu sinna kolivad (Berényi, Szabó 2009). Siselinna muutumine on nähtav protsess, kuid sealsed elanikud on sageli väga erineva sotsiaalse ja demograafilise tausta ja võimalustega (Ouredničėk, Temelová 2009), mille tõttu võivad elanikkonnagruppidel olla piirkonna arengust erinevad nägemused (Berényi, Szabó 2009).

Elukohta siselinna piirkonnas eelistavad pigem tudengid ja noorem tööeline elanikkond, kes ei ole veel peret loonud, kes on pigem kõrgema hariduse ja sotsiaalmajandusliku staatusega, kellele sobib elada väikestes korterites ja kelle elufaasis on oluline elukoha asumine kesklinna vahetus läheduses (Haase et al. 2012, Kährik et al. 2015, Berényi, Szabó 2009). Samuti võimaldab elukoha lähedus siselinna töökohtadele ja vaba-aja veetmise asutustele osaleda sotsiaal- ja kultuurielus (Berényi, Szabó 2009). Elukohavalikut mõjutavateks olulisteks faktoriteks on ka inimese väärtushinnangud, vara, sotsiaalne positsioon ja varasemad elukohad

(Kährik et al. 2015). Tartu siselinna elanike seas läbi viidud uuringus leiti, et nende elukohavalikul mängis enim rolli lähedane asukoht kõigele vajalikule, mis võimaldab liikuda jalgsi, samuti madal müratase, rohelised eraaiad ning ka koha identiteet ja sotsiaalne positsioon (Kährik et al. 2015). Ka Budapesti siselinna uuringus leiti, et siselinna kasvav prestiiž mängib elukohavalikul väga olulist rolli (Berényi, Szabó 2009). Seega on elukoht rohkem kui vaid maja, sest kujundab sotsiaalse võrgustikuga koha, kus inimestel on võimalik omavahel suhelda ning üheskoos muuta koha identiteeti (Haase et al. 2012).

Sarnaselt siselinnale on ka paneelalamupiirkondade prestiiž aja jooksul muutunud. Nende rajamise hetkel oli tegu kõige modernsemate võimalustega elamutega, mis olid kõigile ihaldusväärne elukoht. Kuid NL-i lagunedes muutus nende maine mitme eri protsessi tulemusel negatiivsemaks (Temelová, Slezáková 2014). Sotsialismiajal oli eliidil korteritele parem ligipääsetavus, mistõttu püsisid paneelamute piirkonnad kõrgema sotsiaalse staatusega kogu sotsialismiaja vältel, samal ajal kui sõjaeelsed elupiirkonnad olid nii sotsiaalselt kui füüsiliselt mahajäänud (Ruoppila, Kährik 2003). Aja jooksul aga paneelamute elanike sotsiaalmajanduslik koostis muutub, kuna linnas toimuva uute elamute ehituse ja sõjaeelsete hoonete uuendamise tulemusel kolivad paneelamutest välja kõrgemal elujärjel elanikud, asudes ümber eramute või eeslinna uuselamute piirkonda (Herfert et al. 2012, Kährik, Tammaru 2010). Seetõttu võib paljude paneelamute seisukord halveneda, need ei vasta enam tänapäevastele elukohanõuetele, nende populaarsus langeb, jõukamat elanikkonda asendavad sisserännanud elanikkond ja noored esimese kodu ostjad, mille tulemusel piirkonna sotsiaalmajanduslik staatus langeb ja kõigi nende protsesside koosmõjul võivad paneelalamupiirkondadest kujuneda madala staatusega eraldunud rajoonid (Sýkora 2009, Temelová et al. 2010).

Sellisel on eelnevalt uuringu näitena nimetatud Prahast nagu ka Lääne-Euroopas paneelalamurajoonid kujunenud madala sotsiaalmajandusliku staatusega elanikkonna elupiirkondadeks (Sýkora 2009). Seevastu Eestis ja ka paljudes teistes Ida-Euroopa linnades on vastupidiselt Lääne-Euroopale korterelamute piirkondades sotsialismiaja pärandina säilinud sotsiaalmajanduslikult segunenud elanikkond (Kovács, Herfert 2012, Kährik et al. 2015, Kährik, Tammaru 2010). Uuringud on näidanud, et Ida-Euroopa linnade paneelamute elanikkonna püsiva segunemise põhjuseks on kõrgem haridus ja tugevamad sotsiaalsed sidemed kui Lääne-Euroopas, kus on paljudest taolistest piirkondadest kujunenud getod

(Herfert et al. 2012, Musterd, van Kempen 2005). Kährik ja Tammaru leidsid oma 2010. aasta uuringus, et Eesti paneelelamute elanikkond on sotsiaalmajanduslikult segunenud, 2000-ndate alguseni oli säilinud sotsialismist pärinev mitmekülgne elanikkond ning sealse elanikkonna hulgas toimuvad muutused olid aeglased (Kährik, Tammaru 2010).

Samuti leiti uuringus, et Tallinna tänapäevast paneelelamute elanikkonna sotsiaalset ja etnilist koosseisu mõjutab piirkonna ehitamise aeg. Seetõttu on Mustamäe elanikkond vanem kui Lasnamäe ja Kesklinna lähedastes väiksemates piirkondades ning elanikkonna vanus omakorda kujundab piirkonna sotsiaalset staatust. Näiteks kujunes suurimaks venekeelse elanikkonna elupiirkonnaks Lasnamäe, sest see ehitati 1980-ndatel sisseärännanud inimeste majutamiseks (Kährik, Tammaru 2010). Venekeelse elanikkonna koondumise trend Tallinnas jätkub, kuna on leitud, et elukohta vahetades eelistavad nad piirkonda, kus domineerivad nende rahvuskaaslased (Mägi et al. 2015). Sotsiaalsest ebavõrdsusest ja erinevustest tulenevalt on postsotsialistlike linnade paneelelamurajoonide peamiseks ohtudeks nende füüsiline ja sotsiaalne allakäik ning elanikkonna vananemine (Temelová et al. 2010). Perioodil 1989-2002 kolisid Tallinna paneelelamurajoonidest suurema tõenäosusega ära Eesti rahvusest inimesed, samas kui sisseärännanud elanikkond ja nende järeltulijad eelistasid sinna jääda (Kährik, Tammaru 2010). Samas uuringus leiti, et piirkonda kolis ja sealt lahkus suurema tõenäosusega kõrge sissetulekuga elanikkond ning ka madala sissetulekuga elanikkonna lahkumine piirkonnast oli tõenäoline.

1.5. Tallinna linnaosade iseloomustused

Tallinna linnaosade vahel oli 1990-ndatel väga vähe sotsiaalmajanduslikke erisusi (Ruoppila, Kährik 2003), kuid sellele järgnenud aastatega on piirkondade diferentsieerumine suurenenud. Nagu ka eelnevast linnakeskkonna peatükist ilmes on Tallinna erinevate piirkondade ruumiline struktuur üsna eriilmeline, millest tulenevalt muutub ka nende elanikkond seetõttu erinevaks. Järgnev peatükk annab ülevaate Tallinna linnaosade kujunemisest, olemusest ja nendega toimuvatest füüsilistest ja sotsiaalsetest muutustest.

Kesklinn on Tallinna majanduslik, institutsionaalne ja kultuuriline keskus, mille hoonefondi moodustavad erinevatel aegadel rajatud korterelamud ja eramud. Tallinna Kesklinn on Eesti kõige intensiivsema ehitustegevusega piirkond (Kesklinna arengukava 2011-2015), kus nii

ehitatakse kui restaureeritakse hooneid, mille tõttu on piirkond väga eriilmeline. Kesklinna keskse osa moodustavad Vanalinn, mis on 11.-15. sajandil välja kujunenud kultuuripärand, ja Südalinn, kust saavad alguse kõik Tallinna linnaosi ühendavat magistraalid (Kesklinna arengukava 2011-2015). Linnaosas on mitmeid miljööväärtuslikke elupiirkondi (Kadriorg, Kassisaba jne) ja endiseid tööstuspiirkondi (Rotermanni, Tselluloosi, Lutheri kvartal). Lisaks jäävad Kesklinna linnaossa Tallinnale olulise tähtsusega Ülemiste järv ja Sadama-ala. Ränne Tallinna Kesklinna piirkonda on üsna intensiivne (Tallinn arvudes 2015), sest tegu on kiirelt areneva ärikeskusega.

Tallinna lääneosas asuv **Haabersti** linnaosa loodi praeguste piiridega 1993. aastal ja on Tallinna üks mitmekülgsemaid ja hinnatumaid elupiirkondi (Haabersti linnaosa üldplaneering). Seal on nii hoonestamata looduslikku maastikku Kopli lahe kaldal, prestiižseid peamiselt pereelamute piirkondi (Kakumäe, Tiskre jne) ning suure rahvaarvuga 1970-ndatel rajatud Väike-Õismäe paneelilamurajoon. Väike-Õismäe korterid on kvaliteetsemad ja suuremad kui vanemates paneelilamutes (Kährik, Tammaru 2010). Lisaks linnaosa olulistele kohtadele nagu Tallinna loomaaed ja Eesti Vabaõhumuuseum on Haaberski asumis Rocca Al Mare keskuse ümbrusesse kujunenud oluline vaba-aja keskus, kus asuvad lisaks kaubandusele ka kontserdi- ja spordirajatised. Linnaosa suureneb seoses Kakumäe pereelamute ehitusega – aktiivseim detailplaneeringute koostamise periood oli 2002-2005, mil moodustati tagastatud maadele uusi kinnistuid ning linnaossa lisandus ligi 4000 elanikku (Haabersti linnaosa üldplaneering).

Nõmme linnaosa omab ühiseid piire nelja teise linnaosaga ja viie vallaga ning sealsele linnamaastikule on iseloomulik männimetsa-alune eramajadega hoonestus (Nõmme linnaosa arengukava, lisa 1). Nõmme piirkond hakkas algselt arenema seoses raudtee peatuse rajamisega, kui Nõmme sai linnaelanike seas populaarseks looduslähedaseks suvituskohaks ning sellest kujunes jõukama elanikkonna villade piirkond (Nõmme linnaosa arengukava, lisa 2). Nõmme jaguneb oma arengu poolest kaheks piirkonnaks – vanemad asumid on Pääsküla ja Ülemiste järve poolsed Männiku, Liiva, Raudalu ning 20. sajandil tekkinud nooremad asumid on Laagri, Hiiu, Rahumäe ja Kivimäe (Tallinna asumid ja ametlikud kohanimed).

Pirita on nii elanike arvu kui asustustiheduse poolest Tallinna väikseim linnaosa (Tallinn arvudes 2015). Siiski on see oma mereäärse ja looduslähedase asukoha, paljude vaba-aja veetmise võimaluste ja Kesklinnalähedase aedlinna ilme tõttu atraktiivne elupiirkond. Pirita hoonestuses on peamiselt eramajad, kuid 2000-ndatel hakkas lisanduma ka korterelamuid,

mistõttu kasvas ka varem stabiilsena püsinud elanikkond 1/3 võrra (Pirita arengukava 2008-2021). Pirita kasv oli tingitud nii tagastatud maadele uute hoonete ehitamisest, kui suvilate ümberehitamisest asumites nagu Mähe.

Lasnamäe linnaosa on Tallinna elanike arvult suurim linnaosa, kus elab 27,3% linna elanikkonnast (118 437) (Tallinn arvudes 2015). Linnaosa jaguneb sisuliselt kaheks piirkonnaks - elamualaks ja tööstusalaks. Viimase moodustavad Peterburi maanteest lõuna poole jäävad Ülemiste, Sõjamäe ja Vão asumid. Elupiirkondadest on elanike arvult suurim asum Laagna, kus elab 20,6% inimestest ning järgnevad Mustakivi ja Pae asumid (Lasnamäe arengukava). Valdavas osas on Lasnamäe ehitatud 1970-1980-ndatel aastatel, kuid NSVL-i lagunemise tõttu jäi linnaosa planeeritust kaks korda väiksemaks ning paneelelamute ümbrusesse planeeritud haljastus, puhkealad ja sotsiaalne infrastruktuur jäi välja arendamata (Lasnamäe arengukava). Lasnamäe elamufond on väga monotoonne, kuna selle moodustavad 5-, 9- ja 16-korruseliste elamute mikrorajoonid, mis loovad väga ühtlase ja üksluisse linnamaastiku (Lasnamäe elamualade üldplaneering). Kuigi Lasnamäe paneelelamud on ehitatud kõige hiljem, sealsed korterid on kõige suuremad ning olemas on ka hea transpordiühendus kesklinnaga piki Laagna teed, ei ole Lasnamäe kuigi hea mainega elupiirkond väga tiheda hoonestuse ja linnaosa suuruse tõttu (Kährrik, Tammaru 2010). Linnaosa ilmet ja elanike arvu on mõjutanud ka sotsiaalkorterite rajamine, haljastuse ja nüüdisaegsete korterite ehitamine ja paneelelamute renoveerimine (Tallinna asumid ja ametlikud kohanimed).

Kristiine linnaosa on pindalalt Tallinna kõige väikseim linnaosa, mis jaguneb nagu Lasnamäegi kaheks: ettevõtluspiirkonnaks ja elumupiirkonnaks (Kristiine arengukava). Ajalooliselt paiknesid Kristiines linnalähedased suvemõisad ning hiljem rajati sinna mitmeid tehaseid ja Tondi sõjaväelinnak, mille ümber tekkisid hiljem elumupiirkonnad. Esimese Eesti vabariigi ajal jagati suvemõisate maa-alad elamukruntideks ning hoonestati pereelamutega. Linnaosa läbib raudtee ja mitu magistraali ning elupiirkondade arengut on soodustanud kesklinnalähedane asukoht. Nõukogude ajal ehitati linna tihendamiseks Kristiinesse ka paneelelamuid, kuid linnavõim suutis säilitada ka madala tihedusega sõjaeelsed kortermajade piirkonnad (Kristiine arengukava). Linnaosas on miljööväärtuslikke puitelamute rajoon (Järve, Tondi ja Lilleküla), Kadaka-Laki ettevõtluspiirkond, mis külgneb Haabersti linnaosaga ning Tondi-Järve ärirajoon. Paneelelamute piirkondadega võrreldes on Kristiine hoonetüübilt

palju mitmekülgsem ja funktsionaalsem – Kristiine on tiheda linnastruktuuriga, asub Kesklinna vahetusläheduses ning koosneb eri aegadel ehitatud tööstus- ja elamukvartalitest (Kristiine linnaosa üldplaneering).

Mustamäe linnaosa planeerimine algas 1957. aastal, kui otsustati elamispinna puuduse tõttu luua Tallinna esimene paneelelamute magala-piirkond, kus tänapäeval elab 15,2% Tallinna elanikkonnast (Mustamäe arengukava 2014-2020). Tegu on Tallinna ja kogu Eesti kõige suurema asustustihedusega piirkonnaga (8142 in/km²) ning vaba ruumi uusarenduseks linnaosas puudub. Lisaks peamisele elupiirkonna funktsioonile asub linnaosa Haabrestsi ja Kristiine poolses osas ka Kadaka-Laki tööstusrajoon, kus elamuid on mõni üksik ning Nõmme poolses otsas Tallinna Tehnikaülikooli linnak. Mustamäe elanikkond on linnaosa ehitamise vanuse tõttu Tallinna paneelelamurajoonidest kõige vanem (Kährik, Tammaru 2010), kuid elanikkonnas on ülikooli läheduse tõttu ka palju noori. Kuna linnaosa eluamufondi moodustavad kõige vanemad, peamiselt viiekorruselised poolfabrikaatsed hruštšovkad, siis on majade elamistingimused võrreldes teiste paneelelamurajoonidega Tallinnas halvemad (Kährik, Tammaru 2010, Gentile, Sjöberg 2010). Vanade paneelelamute korterid on kõige väiksema elamispinnaga, hooned on amortiseerumas, vajavad kapitaalremonti ning suurte majadega ja suure asustustihedusega kaasnevad ka parkimis- ja transpordiprobleemid (Mustamäe arengukava 2014-2020). Kuna linnaosas ei ole palju töökohti, siis enamik inimesi pendeldab teiste linnaosade vahet. Noorema ja tööealise elanikkonna linnaossa elama jäämise jaoks on vaja parandada Mustamäe liikumisvõimalusi, luua töökohti ning tagada toimiv infrastruktuur.

Põhja-Tallinn on Tallinna kõige põhjapoolsem linnaosa, mis asub Tallinna ja Kopli lahe vahelisel poolsaarel. Linnaosa on oma piirkondade ja rahvastiku poolest väga mitmekülgne. Läbi aegade on suur osa linnaosa rannajoonest olnud suletud mitmete sadamate ja tööstuste tõttu, kuid linnauuenduse tulemusel saavad varasemalt kinnised piirkonnad järjest enam avalikkusele ligipääsetavateks. Linnaosa neli peamist piirkonda on Kopli, Kalamaja, Pelgulinna ja Pelguranna, mis erinevad nii oma ajaloolise kui sotsiaalse tasuta poolest (Põhja-Tallinna arengukava 2014-2018). Kesklinna vahetusläheduses asuvad Kalamaja ja Pelgulinna asumid on 19. sajandi lõpus rajatud töölislinnaosad, mis oma terviklikkuse ja arhitektuurse omapära tõttu on määratud miljöväärtuslikeks piirkondadeks. Valdavalt on piirkonnas kahe ja kolme korruselised väikekorterelamud roheline tagaaiaga, mistõttu meenutab piirkond aedlinna ning

on saanud populaarseks elukohaks (Tallinna asumid ja ametlikud kohanimed). Pidevalt muutuvast ja arenevast Kalamaja asumist on kujunenud Tallinna loomemajanduse keskus, kus asuvad paljud väikeettevõtted, Kultuurikatel, Telliskivi Loomelinnak ning mitmed kultuuri- ja vabaaja veetmise asutused. Kopli piirkond hõlmab nii Paljassaare kui Kopli poolsaart ning selle kujunemisel on enim mõju avaldanud suurettevõtted, mille rajamine tulenes heast ligipääsust raudteele ja merele ning mille ümbrustesse rajati töötajate eluhooned (Põhja-Tallinna arengukava 2014-2018). Pelguranna asum on peamiselt paneelelamute piirkond, mille looduslikuks tasakaaluks on Stroomi ranna äärne Merimetsa mets.

Tallinna linnaosad ja naabruskonnad on oma arengu, vanuse ja hoonestuse ning sellest tulenevalt ka elanikkonna poolest üsna erinevad. Seal on suuri monofunktsionaalseid paneelelamupiirkondi nagu Mustamäe, Lasnamäe ja Väike-Õismäe ning linnaäärsed eramajade piirkondi nagu Nõmme, Pirita, Haabersti. Samal ajal on Tallinna siselinnas Kristiine, Kesklinna ja Põhja-Tallinna piirkond väga mitmekülgse funktsiooni ja ilmega segahoonestusala. Seal asub nii sõjaeelseid kui uusi väikekorterimajade piirkondi, eramajade naabruskondi, väiksemaid paneelelamute rajoonid ning tööstus- ja sadamaalasid. Viimased valdavad olulise osa Tallinna Kesklinna ja Põhja-Tallinna eksklusiivsest mereäärest, kuid vanade kasutuseta seisvate hoonete ümberehitamine või neile uue funktsiooni leidmine on aina intensiivistumas. Seega määravad linnapiirkonna funktsiooni ja olemuse nii selle vanus, hoonestustüüp kui asukoht ning piirkonna arengus mängib olulist rolli ka kesklinna lähedus või mereäärne asukoht.

1.6. Hüpoteesid

Lähtuvalt teoreetilisest ülevaatest, mis keskendus sotsialismiaja ja sellele järgnenud üleminekuaja linnaruumi mõjudele, on järgnevas alapeatükis sõnastatud magistritöö hüpoteesid. Peamine eeldus on, et 2011. aastaks oli paljude Tallinna naabruskondade sotsiaalmajanduslik staatus 1989. ja 2000. aastaga võrreldes muutunud. Üleminekuage se elanikkonna elatusaseme ja mobiilsuse kasvuga seoses hakkasid inimesed endale meelepärase elukohta valima ning nende valikud ei sõltunud enam töökohast. Sotsialismiajal oli peamiseks ebavõrdsuse allikaks ligipääs korterite jagamise süsteemile ja eliidil oli selles osas eelis – nad võisid saada suurema ja parema korteri, kuid see asus siiski samas naabruskonnas madala sotsiaalmajandusliku staatusega elanikega. Linnapiirkondade elanikkond oli seetõttu

segunenud. Üleminekuajal sai elukohavalikul subsideerimise asemel määravaks aga isiklik eelistus ning erineva staatusega elanikkonna elukohavalikud hakkasid erinema. Muutustest lähtuvalt on sõnastatud käesoleva magistritöö hüpoteesid.

Hüpotees 1: *Tallinna linn ja selle naabruskonnad ei olnud 2011. aastal enam niivõrd sotsiaalmajanduslikult segunenud kui 1990-ndatel ja 2000-ndate alguses.*

Küll aga jätkus 2000-ndatel sotsiaalmajanduslik segunemine soodsa asukoha ja kiire arenguga piirkondades, kuhu lisandus kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega elanikke. Post-sotsialistlikule ühiskonnale on üldiselt omane, et samal ajal, kui kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega elanikkond on mõnes naabruskonnas segregeerunud, siis teises segunetakse ka madala sotsiaalmajandusliku staatusega elanikkonnaga. Näiteks on läbi puitasumi piirkondade taaselustamise tõusnud paljude siselinnas asuvate sõjaeelsete elupiirkondade staatus ning sinna on lisandunud kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega elanikkonda.

Hüpotees 2: *Tallinnas tõusevad uurimise all oleva perioodi jooksul linnaruumi arengu tõttu esile uued sotsiaalmajanduslikult segunenud naabruskonnad.*

Lisaks linnakeskse hea asukoha ja avaliku ruumi võimaluste paljususe tõttu arenenud siselinnale ja äripiirkonnale on inimesed üha rohkem hakanud väärtustama ka kvaliteetset elukeskkonda. Seetõttu uuenevad ka mereäärsed alad ja rohelised eramajade piirkonnad, kus on rahulikum ja looduslähedasem ümbrus ning seetõttu kõrgemalt hinnatud elupiirkonnad.

Hüpotees 3: *Uurimise all oleva perioodi jooksul on Tallinna lisandunud kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega elanikkonna eraldumise piirkondi Haaberstis, Piritas ja Kesklinnas elamuehituse ja elatustaseme tõusu tõttu.*

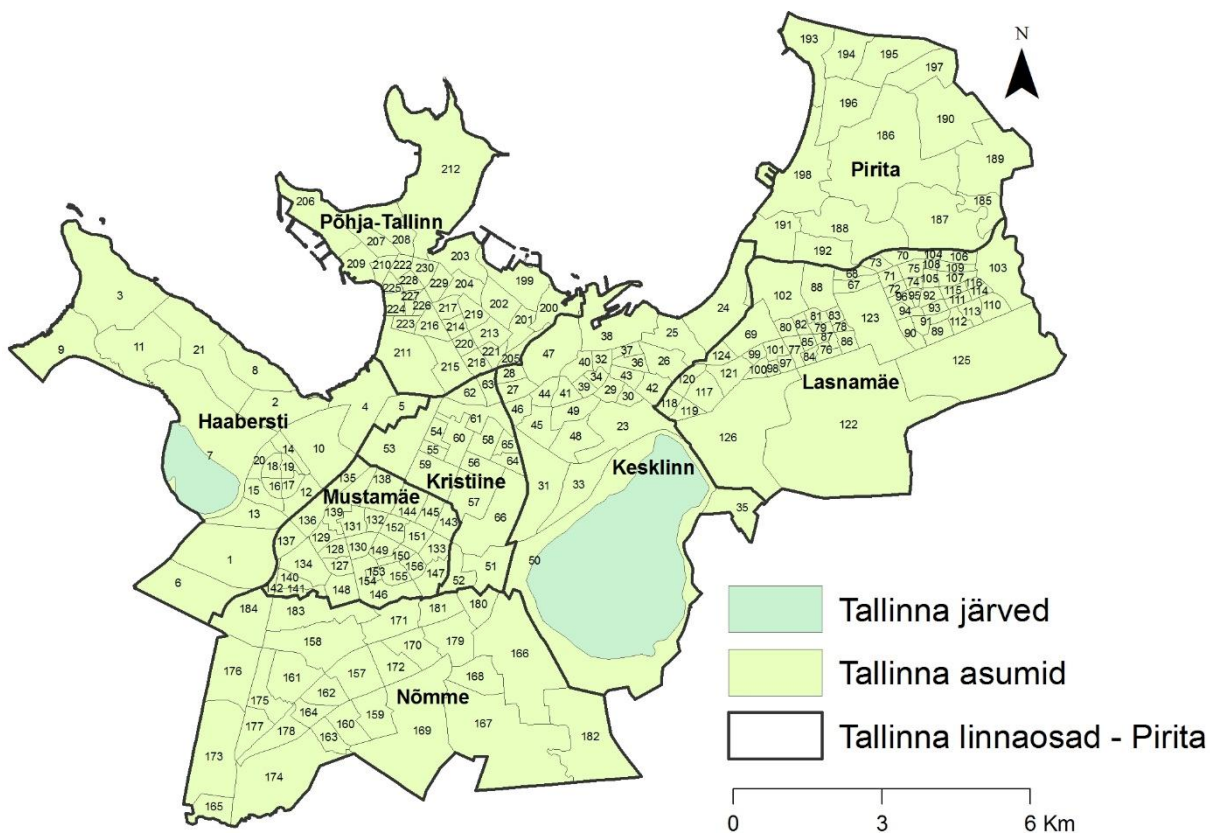
Elukeskkond ei parane ainult kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega piirkondades. Tänu üldise elatustaseme tõusule ja elanikkonna vahetumisele arenevad ka vanemad ja varem allakäinud elupiirkonnad. Nende elanikkonna uuenemisega muutub nii füüsiline linnaruum kui naabruskondade elanikkonna sotsiaalne koostis, mistõttu jääb vähemaks ka madala sotsiaalmajandusliku staatusega piirkondi.

Hüpotees 4: *Uurimise all oleva perioodi jooksul vähenes Tallinnas madala sotsiaalmajandusliku staatusega naabruskondade hulk.*

2. ANDMED JA METOODIKA

2.1. Andmed

Antud magistritöö keskendub Eesti taasiseseisvumisaja sotsiaalmajandusliku segunemise uurimisele Tallinna naabruskondades. Andmeallikana on töös kasutatud Eesti Statistikaameti andmebaasi Eesti Rahva- ja eluruumide loenduste andmeid aastatest 1989, 2000 ja 2011. Rahvaloenduste andmete kasutamine on antud uuringus vajalik, kuna need sisaldavad informatsiooni kõikide Tallinna elanike elukohtade ja ametialade kohta ning võimaldavad vaadelda 20 aasta jooksul linna naabruskondade elanikkonnas toimunud muutuseid. Statistikaameti agregeeritud andmetest on kasutatud Tallinna hõivatud elanikkonna ametialade andmeid ja allasumi täpsusega elukohtade andmeid. Magistritöös on uurimise alla võetud periood 1989-2011, kuna selle aja jooksul on Eesti muutunud sotsialistlikust ühiskonnast vabaturumajandusel põhinevaks ühiskonnaks, mis on kaasa toonud muutuseid nii elatustasemes, ühiskonna struktuuris kui linnaruumis.

Joonis 1. Tallinna linnaosade allasumid (allasumite nimetused lisa 1)

Töö uurimispiirkonnaks on valitud Tallinn, sest selle elanikkond ja linnakeskkond on sotsiaalmajanduslikult palju muutunud ning ka varasemad uuringud on näidanud, et naabruskondade sotsiaalmajanduslikus koostises on toimunud uuritava perioodi jooksul muutuseid. Töös on uurimispiirkonnana kasutatud Tartu Ülikooli linna- ja rahvastikuuuringute keskuse poolt loodud allasumite jaotust (Tammaru et al. 2016). Selle jaotusega on mõned rahvaarvult suuremad Tallinna ametlikud asumid jagatud omakorda väiksemateks üksusteks, et naabruskondade elanikkonnad ei oleks väga erineva suurusega. Naabruskond on linnapiirkond, mille elanikkond moodustab kogukonna, mis pakub selle elanikele kuuluvustunnet ja laiemaid võimalusi tegutsemiseks (Kearns, Parkinson 2001). Tallinnas on kokku 230 allasumit ehk naabruskonda (joonis 1, lisa 1).

Töös on sotsiaalmajanduslikku segunemist iseloomustavaks näitajaks valitud inimese amet, kuna seda peetakse parimaks üheväärtuseliseks tunnuseks inimesi sotsiaalmajandusliku staatuse (edaspidi lühendiga SMS) iseloomustamisel (Morgan 1980, cit. Marcińczak et al. 2014). Varasemates uuringutes on linna piirkondade SMS iseloomustamisel kasutatud ka sealsete elanike haridustaseme ja leibkonna sissetuleku suuruse andmeid (Freeman 2009), kuid haridus ei ole sissetuleku suurusega otseselt seotud. Varasemad uuringud on näidanud, et ametiala seondub sissetulekuga paremini ja mõjutab seega otseselt inimese võimalusi elukohta vahetada. Erinevate ametigruppide jaotumise järgi linnas saab teha järeldusi erinevate piirkondade sotsiaalmajandusliku staatuse kohta.

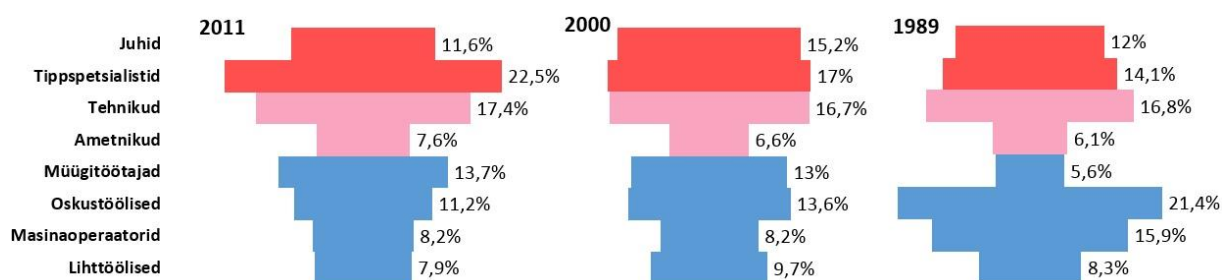
Uurimisalusesse rahvastikku kuuluvad kõik Tallinna majanduslikult aktiivsed inimesed, keda ametialade järgi registreeriti rahvaloendustel 2011. aastal 173 981, 2000. aastal 159 644 ja 1989. aastal 66 991 (tabel 1). Ametialane küsimus esitati 1989. aasta rahvaloendusel ühele neljandikule Tallinna elanikest, mistõttu on valim väiksem, kuid iseloomustab siiski linna kogurahvastikku. Uurimuses on kasutatud ametialade ISCO kategooriaid (*The International Standard Classification of Occupations*), mis on ametite rahvusvaheline standardiseeritud klassifikatsioon. Selle alusel jaotuvad ametid üheksasse rühma, mis on analüüsiks jaotatud kolmeks laiemaks sotsiaalmajanduslikuks grupiks: juhid (kõrge sotsiaalmajanduslik staatus (SMS)), spetsialistid ja ametnikud (keskmine SMS), oskus- ja lihttöölised (madal SMS) (tabel 1).

Tabel 1. Ametite rahvusvaheline standardiseeritud klassifikatsioon ning nende töös kasutatav jaotus koos neisse kuuluvate inimeste hulga ja osatähtsusega kolmel uuritaval aastal.

ISCO grupid	Töös kasutatav jaotus	Töötajad Tallinnas		
		1989	2000	2011
Seadusandjad, kõrgemad ametnikud, juhid	Kõrge SMS	17490	51422	59332
Tippspetsialistid		26%	32%	34%
Keskstaseme spetsialistid ja tehnikud	Keskmise SMS	15283	37213	43418
Ametnikud		23%	23%	25%
Teenindus ja müügitöötajad	Madal SMS	34218	71009	71231
Põllumajanduse ja kalanduse oskustöötajad		51%	45%	41%
Oskus- ja käsitöölised				
Seadme- ja masinaoperaatorid				
Lihttöölised				
Kokku (100%)		66991	159644	173981

Töös kasutatavad kõrge, keskmise ja madala sotsiaalmajandusliku staatusega rühmad kajastavad hästi sotsiaalmajanduslikke erinevusi ja sissetulekute ebavõrdsust, mis on kujunenud post-sotsialistlikus riigis nagu Eesti (Marcinčzak et al. 2014). Joonisel 2 on Tallinna sotsiaalmajanduslikud püramiidid kolme aasta kohta, kus on kujutatud ISCO ametirühmade osakaalusid Tallinnas (joonise jaoks on oskustööliste hulka liidetud ka põllumajanduse ja kalanduse oskustöötajad). Püramiidide tipus, märgitud punasega, on kõrge SMS-ga gruppi kuuluvate juhtide ja tippspetsialistide osatähtsused. Roosaga on graafikus märgitud keskmise SMS-ga gruppi kuuluvate tehnikute ja ametnike osatähtsused ning püramiidi sinist värvi alumise osa moodustavad madala SMS-ga ametite osatähtsused. Püramiidid visualiseerivad hästi erinevate ametite osatähtsuste muutuseid erinevatel perioodidel (Tammaru et al. 2016). 1989. aasta joonis on tööstusühiskonnale omase liivakella kujuga, kuid 2011. aasta joonise muutumine tagurpidi püramiidiks kajastab professionaliseerumist. Seoses tööstusühiskonnalt infoühiskonnale üleminekuga on 2011. aastaks tippspetsialistide ja müügitöötajate osatähtsus Tallinna hõivatud populatsioonis oluliselt kasvanud. Samas kui oskustööliste ja

masinaoperaatorite osatähtsus on hõivestruktuuri muutuste ja Eesti iseseisvumisega kaasnenu väljarände tõttu oluliselt vähenenud.

Joonis 2. Tallinna sotsiaalmajanduslik püramiid ISCO ametite gruppidega aastate 2011, 2000, 1989 kohta (sinine madal SMS, roosa keskmine SMS, punane kõrge SMS)

2.2. Metoodika

Magistritöö andmetöötlus on viidud läbi programmiga Excel ning kaardid koostatud ArcMap10 keskkonnas. Analüüsi aluseks olevate indeksite arvutused on tehtud programmiga *Geo-Segregation Analyzer*, mis on loodud segregatsiooni indeksite arvutamiseks (Apparicio et al. 2014).

Tallinna allasumite sotsiaalmajandusliku segunemise iseloomustamiseks on magistritöös kasutatud mitmekesisuse indeksit ehk entroopia indeksit, mis näitab mingi piirkonna elanikkonna ebaühtlust (White 1986). Entroopia tähendab korrapäratust ja entroopia indeks mõõdab erinevust ühtlasest jaotumisest (*evenness*) ehk kuivõrd mingi piirkond on segunenud (Massey, Denton 1988). Ameerika Ühendriikide linnades läbi viidud etnilise segregatsiooni uuringutes on mitmekesisuse indeksi kasutamise eeliseks segregatsiooni indeksite ees toodud see, et mitmekesisuse indeksi abil saab leida nii eraldunud kui segunenud piirkondi (Wright et al. 2014). See on hea, kuna segregeerunud piirkonnad esinevad linnades samal ajal kui teised linnaosad on mitmekesisustumas. Protsesside paralleelselt toimumine on tingitud asjaolust, et segunemise ja eraldumise protsessid toimuvad ka linnaruumi väga väikeste piirkondade siseselt. Seetõttu on magistritöös kasutatud linna naabruskondade võimalikult väikest jaotust.

Käesolevas uuringus on entroopia indeks toodud rassiuuringute kontekstist linna sotsiaalmajandusliku segunemise uuringusse ning elanikkonna sotsiaalmajandusliku struktuuri

iseloomustamiseks on kasutatud mõisteid sotsiaalmajanduslik mitmekesisus ja segunemine. Seega näitab entroopia indeks kui sotsiaalmajanduslikult segunenud on Tallinna naabruskonnad.

Entroopia indeks:

$$H_2 = - \sum_{i=1}^n [(P_i / P_j) \ln(P_i / P_j)] / \ln n$$

Kus n tähistab sotsiaalmajanduslike gruppide arvu (3), P_j ühe allasumi majanduslikult aktiivsete elanike arvu, P_{ij} ühe sotsiaalmajandusliku grupi (kõrge/keskmine/madal) suurust allasumis. Entroopia indeksi väärtus on maksimaalne (1), kui kõik sotsiaalmajanduslikud grupid on allasumis võrdselt esindatud (segunemine) ning minimaalne (0), kui allasumis elab ainult üks sotsiaalmajanduslik grupp (eraldumine) (Freeman 2009).

Kõigi kolme aasta indeksi arvutamisel saadud väärtus on analüüsiks ja kaartidel kajastamiseks jaotatud kolmeks grupiks: kõige enam segunenud (väärtusega 0,95-1), keskmiselt segunenud (0,9-0,949), vähe segunenud (0-0,899). Indeksi väärtuse vahemike määramisel ei saanud antud uuringus kasutada samu vahemikke, mida oli kasutatud etnilise segunemise uuringutes (>80% elanikkonnast=vähe segunenud (Wright et al. 2013)). Rahvusgrupid on ühiskonnas erinevate suurusetega, kuid ametialased grupid on ühtlasema suurusega ning seega on indeksi väärtuste vahemikud määratud ametialaste gruppide osatähtsusi arvestades. Kõige enam segunenud allasum tähendab, et sealse elanikkonna hulgas on kõigi kolme SMS-ga grupi esindajad jagunenud enam-vähem võrdselt ning nad elavad ühes piirkonnas omavahel segunenult (ühetegi gruppi pole >50%). Keskmiselt segunenud allasumis on segunemine mõnevõrra madalam, kuid ühtegi gruppi ei ole niivõrd palju, et nad elanikkonnas domineeriksid (>15%<55%). Vähe segunenud allasumis on ühe grupi esindajad koondunud ning elanikkonnas tõuseb esile üks SMS-ga grupp, keda on teistest gruppidest enam (>55%). Vähe segunenud grupp jagunes omakorda kaheks vastavalt allasumis domineerivale rühmale – vähe segunenud allasum, kus domineerivad kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega elanikud, ning vähe segunenud allasum, kus domineerivad madala sotsiaalmajandusliku staatusega elanikud.

Indeksite arvutamiseks eemaldati kõigi kolme aasta andmestikest allasumid, kus oli vähem kui 20 elanikku, kuna sellistes allasumites puudusid vähemalt ühe elanikkonna grupi esindajad täielikult. Andmestikus esineva väärtuse null puhul oleksid kasutatud indeksi arvutamise

tulemused tulnud äärmuslikult madalad ning mõjutaksid analüüsi sisulisi üldistusi. 1989. aastal ei olnud 12-s allasumis ühtegi elukoha registreeringut ning 22-s allasumis puudus vähemalt üks grupp (kõrge, keskmine või madal SMS) täielikult (lisa 1). Seega sai 1989. aasta analüüsi kaasata 195 allasumit. 2000. aastal ei olnud piisavalt elanikke 13-s Tallinna allasumis ning analüüsis sai kasutada 216 allasumit. 2011. aastal oli selliseid allasumeid 12 ning analüüsis oli 217 allasumit.

Sotsiaalmajanduslike gruppide jaotusega allasumite kaartide järgi on hea analüüsida 20 aasta jooksul toimunud muutuseid Tallinna asumite sotsiaalmajanduslikus segunemises. Analüüsiks koostatud kaardid näitavad Tallinna naabruskondade sotsiaalmajanduslikku segunemist. Segunenud ehk sotsiaalmajanduslikult mitmekesisest naabruskondades elavad erinevate ametite esindajaid segunenult koos. Seevastu vähe segunenud piirkonnad on segregeerunud ning neis on sarnaste ametitega elanikkonna rühm eraldunud elama ühte piirkonda. Indeksi arvutuste kajastamine kaardil võimaldab leida suuremaid piirkondi või linnaosi, mis on enim muutunud ning näha üksiku asumi muutumist terve linna kontekstis. Samuti tulevad esile piirkonnad, mille sotsiaalmajanduslik staatus on kas tõusnud või langenud.

Tallinna linna kui terviku sotsiaalmajandusliku segunemise iseloomustamiseks on kasutatud Theil'i informatsiooniteooria indeksit. Kui näiteks segregatsiooni uuringutes kasutatav erisuste indeks (*index of dissimilarity*) iseloomustab ühe ühiskonnagrupi eraldumist teisest, siis Theil'i informatsiooniteooria indeks annab võimaluse käsitleda kolme ühiskonna grupi omavahelist segunemist (Brown, Sharma 2010). Theil'i informatsiooniteooria indeks H koosneb terve ruumiüksuse ning selle allüksuse entroopiatest (Iceland 2004). Indeks on mõeldud keskmise erinevuse mõõtmiseks ühe piirkonna grupi proportsiooni ja kogu vaadeldava ala vahel (Iceland 2004). Indeksit võib tõlgendada ka kui erinevust kogu süsteemi mitmekesisuse (E) ja ühe grupi kaalutud keskmise mitmekesisuse (E_i) vahel, mida väljendatakse ühe osana kogu süsteemi mitmekesisusest (Reardon, Firebaugh 2002).

Theil'i informatsiooniteooria indeks:

$$H = \sum_{i=1}^n \left[\frac{t_i(E - E_i)}{ET} \right] \quad E = (P) \ln \left(\frac{1}{P} \right) + (1 - P) \ln \left(\frac{1}{1 - P} \right) \quad E_i = (p_i) \ln \left(\frac{1}{p_i} \right) + (1 - p_i) \ln \left(\frac{1}{1 - p_i} \right)$$

Kus E_i ja E tähistavad asumi ja linna mitmekesisust (entroopiat), n tähistab ruumiüksuste arvu linnas, T kõikide asumite rahvaarvu kokku, t_i asumi rahvaarvu, $P(X/T)$ grupi arv linnas jagada linna kogurahvastikuga, p_i , (x_i/t_i) grupi proportsiooni allasumis, X grupi arvu kogu linnas, x_i grupi arvu allasumis. Theil'i informatsiooniteooria indeksi väärtus jääb 0 ja 1 vahele, kus 0 tähendab maksimaalset segunemist ja 1 maksimaalset eraldumist (Iceland 2004, Freemann 2009). Väärtuse 0 puhul on kõikidel piirkondadel linnas sama koostis ja väärtuse 1 puhul on kõikides piirkondades ainult üks sotsiaalmajanduslik grupp esindatud. Indeks mõõdab, kui ühtlaselt on grupid linnapiirkonna naabruskondades jaotunud (Iceland 2004).

Antud uurimuses on kasutatud Theil'i informatsiooniteooria indeksit, et iseloomustada Tallinna sotsiaalmajandusliku segunemise muutumist kolme rahvaloenduse vahelisel ajal. Samuti annab see võimaluse prognoosida Tallinna edasise sotsiaalmajandusliku segunemise arengut ning võrrelda Tallinna teiste post-sotsialistlike linnadega. Sotsiaalmajanduslik segunemine ühiskonnas on tavaliselt kõrgem kui rahvuse või rassipõhine segunemine (Musterd 2005, cit. Marcińczak et al. 2014). Seetõttu on antud magistritöös tõlgendatud üheväärtuselisi indeksi suuruseid sarnaselt Marcińczak et al. (2014) post-sotsialistlike pealinnade sotsiaalmajandusliku segregeerumise uurimusele. Theil'i indeks väärtusega alla 0,020 hinnatakse sotsiaalmajanduslikul segunenuks ja väärtusega üle 0,040 madalalt segunenuks.

3. TULEMUSED

3.1. Tallinna sotsiaalmajanduslik segunemine 1989, 2000, 2011

Selleks, et iseloomustada Tallinna sotsiaalmajanduslike elanikkonnagruppide segunemist kogu linnas ja muutumist kogu uurimise all oleva aja jooksul, on arvutatud Theil'i informatsiooniteooria indeks kolme rahvaloenduse aasta kohta. 1989. aasta indeksi väärtus oli 0,0191, mida võib hinnata kõrgeks segunemiseks (tabel 2). Seega oli enne Eesti taasiseseisvumist Tallinn sotsiaalmajanduslikult segunenud linn, kus elasid erinevate ametite esindajad segunenult samades elupiirkondades. Ka 2000. aasta andmete põhjal oli Tallinna sotsiaalmajanduslik segunemine üsna kõrge, ületades indeksi väärtuse kõrge segunemise piiri vaid 0,0063 võrra. 2011. aastaks oli indeksi väärtus kasvanud 0,0263-lt 0,0505-ni ning see iseloomustab Tallinnat kui vähe segunenud linna. Kuna indeksi väärtuse poolest vähe segunenud linnaks loetakse indeksit väärtusega üle 0,040, siis oli Tallinnas sotsiaalmajanduslik segunemine väga madal. See tähendab, et 2011. aastaks oli sotsiaalmajanduslik segunemine vähenenud märkimisväärselt ning Tallinna elanikud hakanud eelistama elupiirkondi, kus domineerivad pigem nendega sarnase SMS-ga elanikud. Samuti tõestab see esimest püstitatud hüpoteesi, et Tallinna linna sotsiaalmajanduslik segunemine 2011. aastaks võrreldes varasemaga vähenes.

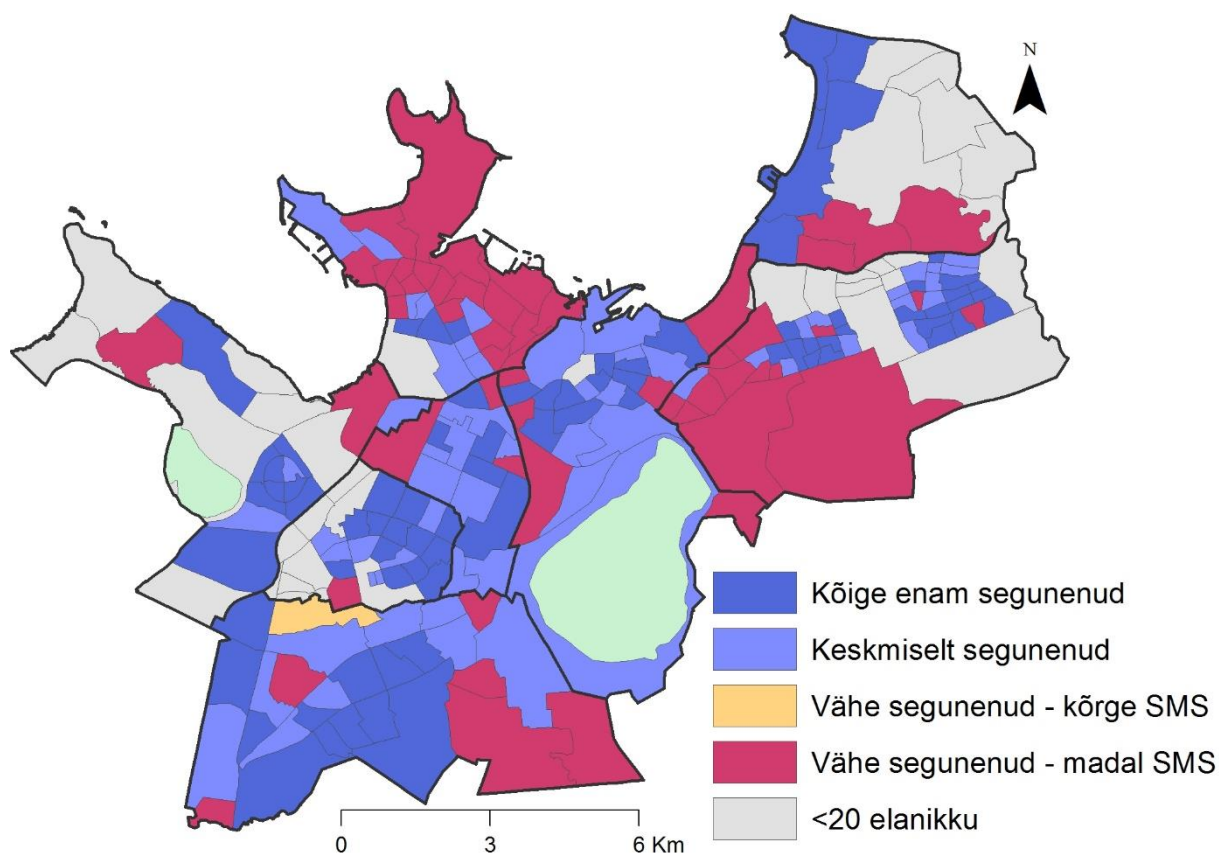
Tabel 2. Theil'i informatsiooniteooria indeksi (H) väärtused kolmel uurimise alla oleval aastal

	1989	2000	2011
Theili indeks	0,0191	0,0263	0,0505
Segunemine	Väga segunenud	Segunenud	Vähe segunenud

3.2. Tallinna naabruskondade sotsiaalmajanduslik segunemine 1989. aastal

Järgnevalt esitatakse entroopia indeksi arvutustel põhineva Tallinna naabruskondade sotsiaalmajandusliku segunemise analüüsi tulemused. 1989. aasta analüüsis on võrreldes 2000. ja 2011. aastaga märgatavalt vähem allasumeid, kuna uurimise all oleva perioodi 1989-2011 jooksul suurenes Tallinna linna pindala ja elamuehitus laienes ka piirkondadesse, kus varasemalt elamuid ei olnud. Andmeanalüüsil mängis rolli ka asjaolu, et ametialaseid andmeid küsiti 1989. aasta rahvaloendusel ¼ elanikkonnalt. Seetõttu on mitme allasumi elanikkond nii

väike, et neid ei olnud võimalik analüüsi aluseks olevate indeksite arvutamisse kaasata. 1989. aasta andmetest oli võimalik analüüsi kaasata 195 allasumi andmeid. Enne Eesti taasiseseisvumist toimunud rahvaloenduse järgi oli Tallinnas vaid üks kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega allasum (joonis 3). Seevastu vähe segunenud piirkondi, kus domineerivaks elanikkonna grupiks oli madala SMS-ga elanikud, oli 1989. aastal Tallinnas palju. See tulenes nõukogudeajal valitsenud korteritejagamissüsteemi ebavõrdsusest ja sellest tingitud elanikkonna erineva sotsiaalmajanduslike gruppide paiknemisest kogu Tallinna linnaruumis.

Joonis 3. Tallinna allasumite sotsiaalmajanduslik segunemine aastal 1989

Kesklinna linnaosas olid vähe segunenud ning madala SMS-ga kuus linnaosa piiril paiknevat allasumit: Kitseküla, Uus-Maailm 2, Kassisaba 2, Torupilli 1, Mõigu ja Kadriorg 1, millest enamik on sõjaeelsed väikekorterimajade piirkonnad. Enim segunenud allasumid paiknesid enamjaolt linnaosa keskosas, Tallinna Vanalinnast ja Sadamast lõuna pool (11). Ülejäänud allasumid olid keskmiselt segunenud (10). Kesklinna sotsiaalmajanduslikult enim segunenud allasum oli Raua 1 ja kõige vähem segunenud Mõigu allasum.

Haabersti linnaosas elas 1989. aastal palju vähem elanikke, kui sellele järgnevatel kümnenditel. Elanikkond puudus 1989. aastal seitsmes Haabersti allasumis. Linnaosas oli kaks madala SMS-ga allasumit ning keskmiselt segunenud olid neli allasumit. Sotsiaalmajanduslikult enim segunenud allasumid olid enamik Väike-Õismäe paneelelamupiirkondadest ja Astangu ja Õismäe allasumid.

Nõmme linnaosa Haabersti ja Mustamäe poolses osas asus 1989. aastal Tallinna ainuke kõrge SMS-ga allasum – Vana-Mustamäe 1. Sealse elanikkonna hulgas domineerisid juhtivtöötajad ja tippspetsialistid. Vähe segunenud allasumeid oli Nõmmel kokku seitse, kuid kuues neist domineerisid madala SMS-ga elanikud. Nõmme linnaosas olid madala SMS-ga kaks Männiku karjääri poolsemat allasumit Männiku 1 ja Randalu. Samuti olid madala SMS-ga Laagri, Kivimäe 2 ja Rahumäe 2 allasumid. Enamik Nõmme enim segunenud allasumitest jäi raudteest lõuna poole, Pärnu maantee ümbrusesse, kuid kõige enam segunenud olid ka Vana-Mustamäe ning Pääsküla 4 ja 5.

Pirita linnaosas olid vähe segunenud ja madala SMS-ga kolm Lasnamäe poolsemat allasumit, mille hoonestusest moodustavad enamuse vanemat sorti eramajad. Ülejäänud 1989. aastal asustatud ja enim segunenud allasumid olid Tallinna lahe äärsed ja linnaosa Viimsipoolsed allasumid.

Lasnamäel olid 1989. aastal vähe segunenud ning madala SMS-ga enamik Kesklinna ja Ülemiste järve poolsed allasumid (10). Ainukese erandida oli keskmiselt segunenud samas piirkonnas asuv Sikupilli 4 allasum. Enamik Lasnamäe keskosas asuvatest väikestest paneelelamurajoonidest olid segunenud (22) või keskmiselt segunenud (14). Eranditena olid vähesegunenud vaid kolm allasumit. Analüüsi jaoks piisavalt elanikke polnud 1989. aastal kümnnes Lasnamäe allasumis.

Kristiine linnaosas oli 1989. aastal allasumid nende väga mitmekesise hoonestuse ja elanikkonna tõttu sotsiaalmajanduslikult valdavalt keskmiselt (8) või enim segunenud (5). Kõige enam segunenud allasum oli Lilleküla 2. Madala SMS-ga oli kolm allasumit: raudtee äärsed Lilleküla 5_2 ja 6_1 ning Paldiski maantee äärne Lilleküla 1 tööstuspiirkond.

Mustamäe oli sel perioodil Tallinna sotsiaalmajanduslikult enim segunenud linnaosa, sest seal oli vaid üks vähe segunenud, TTÜ allasum. Keskmiselt segunenud oli seitse allasumit ning

enim segunenud oli 13 paneelelamute piirkonda. Analüüsi jaoks piisavalt elanikke ei olnud üheksas Haabersti linnaosa poolsemas allasumis, mis on põhiliselt äri- ja tööstuspiirkond.

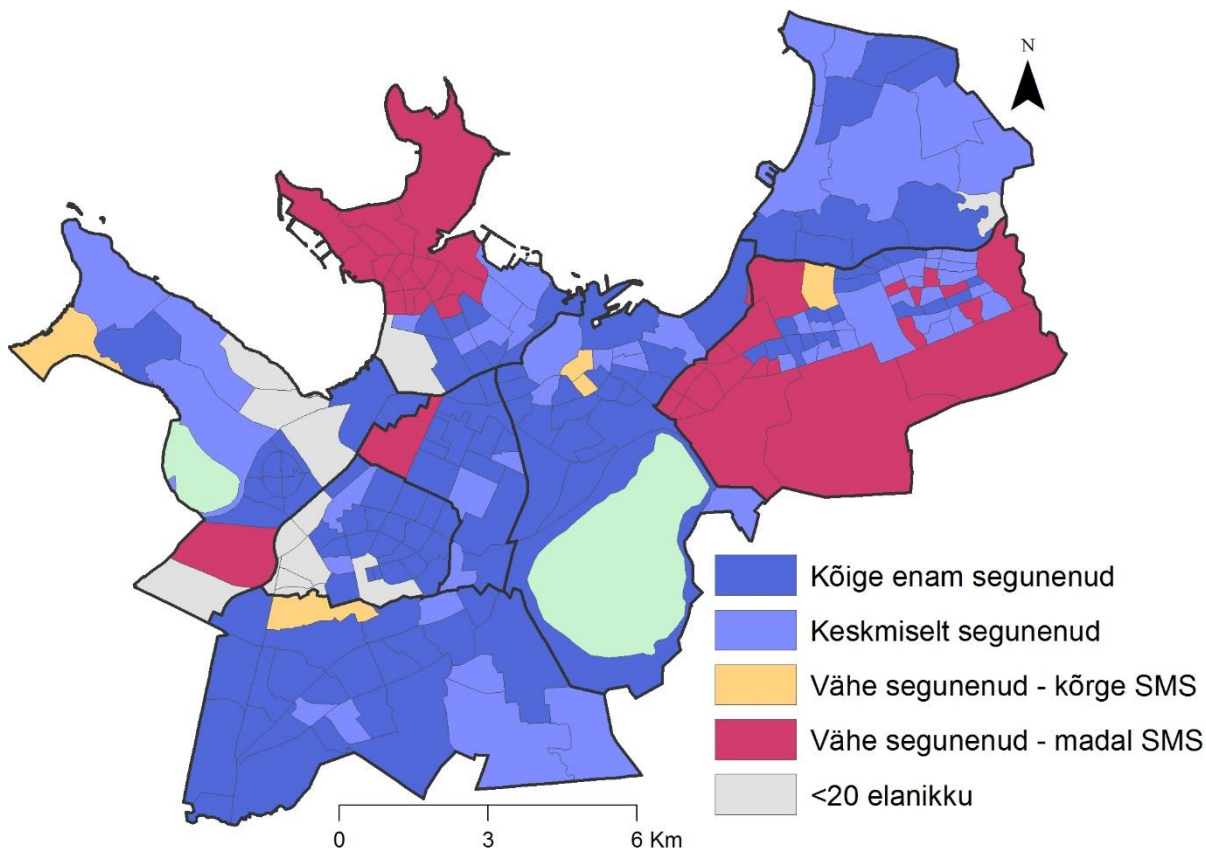
Põhja-Tallinnas olid enamus linnaosa allasumitest 1989. aastal sotsiaalmajanduslikult vähe segunenud ja madala SMS-ga, eesotsas Kalamaja ja Pelgulinna puitmajade rajoonidega. Vaid kolm allasumit Kolde puiestee olid segunenud. Keskmiselt segunenud olid linnaosa kolm Paldiski maantee poolsemat allasumit, kaks Kopli poolsaare tipus asuvat allasumit, kaks Pelguranna ja Pelgulinna allasum.

Sotsiaalmajanduslikult enim segunenud piirkonnad olid 1989. aastal Mustamäe ja Väike-Õismäe paneelelamu piirkonnad, Kristiine elupiirkonnad, Nõmme, Kesklinn, Pirita mereäärsed allasumid ning enamik Lasnamäe paneelelamurajoone (joonis 3). Nendes elasid segunenult kõikide ametialade esindajad – nii kõrge SMS-ga tippjuhid kui madala SMS-ga lihttöölised. (Nende piirkondade segunenud allasumite indekse väärtused olid suuremad kui 0,95, mis tähendab, et piirkond on elanike ametite poolest segunenud. Keskmiselt segunenud piirkonna puhul jäävad indekse väärtused 0,9-0,949 vahemikku.) Indeksi väärtuse järgi kõige enam segunenud oli Nõmme linnaosa Hiiu 3 allasum, mille elanikkond oli väga mitmekülgne. Tallinna kõige vähem segunenud allasum oli 1989. aastal Põhja-Tallinnas asuv Sitsi 1, kus olid madala SMS-ga inimesi kõige enam kontsentreerunud. Vähe segunenud piirkonnad olid 1989. aastal tööstuspiirkonnad, mida leidis igas linnaosas, mitmed sõjaeelsed kortermajade piirkonnad Põhja-Tallinnas, Kesklinnas ja Kristiines ning suvilarajoonid. Seega oli Põhja-Tallinn 1989. aastal Tallinna kõige madalama SMS-ga linnaosa, kuid madala SMS-ga naabruskondi leidis igas linnaosas.

3.3. Tallinna naabruskondade sotsiaalmajanduslik segunemine 2000. aastal ja muutused võrreldes 1989. aastaga

2000. aastaks olid Tallinna linna piirid laienenud seoses Haabersti ja Pirita linnaosade kasvuga. Samuti oli suurenenud mitmete Lasnamäe allasumite elanike arv ning 2000. aasta analüüsil sai arvesse võtta 216 allaasumit. Analüüsist selgus, et 2000. aastaks oli Tallinna allasumite elanike sotsiaalmajanduslik segunemine märgatavalt kasvanud (joonis 4). Linnas oli palju rohkem segunenud allasumeid ja vähenenud oli keskmiselt segunenud allaasumite hulk. Samuti oli võrreldes 1989. aastaga 2000. aastaks Tallinnas märgatavalt vähem madala

sotsiaalmajandusliku staatusega piirkondi. Seevastu kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega piirkondi oli juurde tekkinud. Nendeks olid jätkuvalt Vana-Mustamäe Nõmmel, lisandunud Tiskre Haaberstis, Südalinn ja Sibulaküla Kesklinnas ja Loopealse Lasnamäel.

Joonis 4. Tallinna allaasumite sotsiaalmajanduslik segunemine aastal 2000

Kõik **Kesklinna** linnaosa allasumid, mis 1989. aasta rahvaloenduse ajal olid madala SMS-ga, olid 2000. aastaks muutunud segunenud või keskmiselt segunenud piirkondadeks. Südalinn ja Sibulaküla olid aga muutunud vähe segunenud naabruskondadeks, kus domineerisid kõrgema SMS-ga elanikud. Seega oli hakanud muutuma Kesklinna staatus ning sinna asus elama aina enam kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega inimesi, kes oma ametite poolest kuulusid juhtide ja tippspetsialistide hulka.

Haabersti linnaosa allasumid olid 2000. aastal peamiselt keskmiselt segunenud või segunenud. Astangu allaasum oli kümne aastaga muutunud segunenud allasumist madala SMS-ga piirkonnaks ning Vismeistri ja Mustjõe 1 allasumid olid muutunud vähe segunenust segunenud allasumiks. Kõik Väike-Õismäe paneelilamupiirkonnad olid sotsiaalmajanduslikult segunenud

ning ka mõlemad Mustjõe allasumid olid muutunud segunenuteks. Ainuke kõrge SMS-ga vähe segunenud allasum oli 2000. aastal Tiskre ning keskmiselt segunenud oli kolm allasumit.

Nõmme linnaosa oli 2000. aastal elanike sotsiaalmajandusliku jaotuse poolest väga ühtlane linnaosa, kuna enamik allaasumeid oli segunenud. Neist kõige ühtlasema sotsiaalmajanduslike gruppide jaotusega ehk enim segunenud allasum oli Pääsküla 4. Eelmise rahvaloenduse järgi madala SMS-ga allasumid olid muutunud 2000. aastaks segunenud allasumiteks. Keskmiselt segunenud allasumiteks olid muutunud Randalu ja Männiku 1 allasumid. Seega ei olnud Nõmmel enam ühtegi madala SMS-ga allasumit. Vana-Mustamäe oli jätkuvalt üks Tallinna vähestest allasumitest, mille elanike hulgas domineerisid kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega ametikohad.

Pirita linnaosa kõik allasumid olid 2000. aastal segunenud või keskmiselt segunenud. Pirita kaks vanemat mereäärset allasumit olid muutunud segunenud allasumist keskmiselt segunenuteks. Lisaks oli keskmiselt segunenud veel neli allasumit. Segunenud allasumid olid Viimsi poolsetest allasumitest kolm Mähe allasumit ning kõik Lasnamäe poolsed Kose ja Maarjamäe allasumid.

Lasnamäe linnaosas olid madala sotsiaalmajandusliku staatusega jätkuvalt paljud allasumid linnaosa kesklinna poolses osas. Samuti olid sotsiaalmajanduslikult vähem segunenud ja madalama SMS-ga kaugemad allasumid nagu Sõjamäe, Vao, Priisle ning Lasnamäe paneelelamute piirkonnast kuus allaasumit. Enamus Lasnamäe keskosa väikestest, kuid tihedalt asustatud allasumitest olid jätkuvalt keskmiselt segunenud või segunenud. Lasnamäe ainsaks vähe segunenud ja kõrge SMS-ga allasumiks oli 2000. aastal Loopealse.

Kristiine linnaosas oli 1989. aastal madala SMS-ga vähe segunenud allasumeid kokku kolm, kuid aastaks 2000 oli ainuke vähesegunenud Lilleküla 1 tööstusrajoon. 2000. aastal olid keskmiselt segunenud allasumid samuti kolm ning kõikides ülejäänud Kristiine naabruskondades olid elanikud sotsiaalmajanduslikult segunenud.

Mustamäe oli sotsiaalmajandusliku elanikkonna jaotumise poolest 2000. aastal Tallinna kõige segunenud linnaosa, kuna seal oli ainult kaks keskmiselt segunenud allasumit ning mitte ühtegi vähe segunenud allasumit. Kõige enam segunenud allasumiks oli Kristiine linnaosapoolne Siili allasum. Sotsiaalmajanduslikult keskmiselt segunenud olid Laki II ja I MR 1 allasumid.

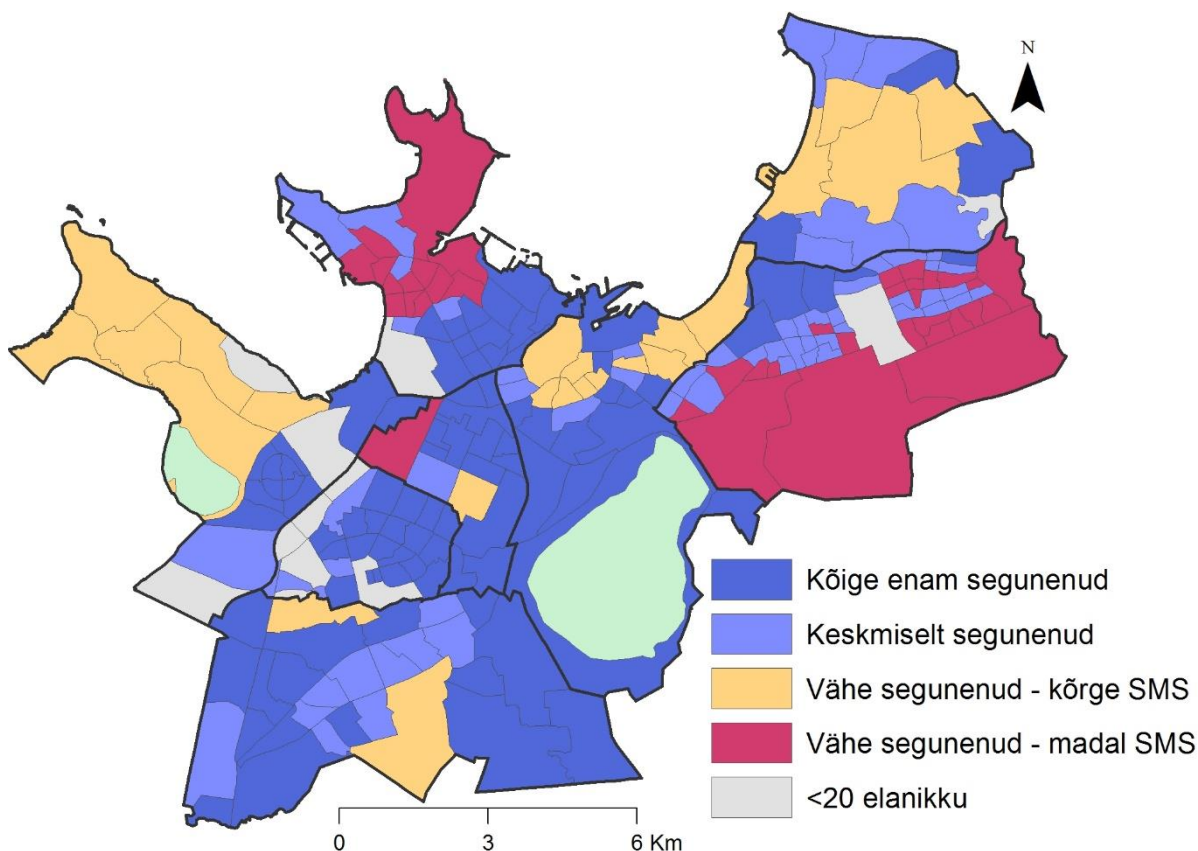
Põhja-Tallinnas olid 2000. aastal madala SMS-ga linnaosa põhjapoolsed allasumid. Kui 1989. aastal olid Kopli poolsaare tipu poolsemad allasumid Kopli 1 ja 2 sotsiaalmajanduslikult keskmiselt segunenud, siis 2000. aastal domineerisid ka neis madalama SMS-ga elanikud. Kui võrrelda 2000. ja 1989. aastat, siis langes madala sotsiaalmajandusliku staatusega allasumite arv 20-lt 17-le. Põhja-Tallinna linnaosa Kesklinna poolsed allaasumid Kalamajas ja Pelgulinna (Kalamaja 1, 3, 4 ja Pelgulinna 1, 8) olid muutunud madala SMS-ga piirkondadest segunenud piirkondadeks. Kesklinnalähedaste puitkorterimajade piirkondades suurenes perioodil 1989-2000 märgatavalt kõrge ja keskmise SMS-ga elanike arv. Põhja-Tallinnas oli sotsiaalmajanduslikult segunenud kuus Pelgulinna, üks Kalamaja ja üks Kelmiküla allasum. Keskmiselt segunenud oli kuus linnaosa allasumit.

Aastal 2000 oli Tiskre Tallinna kõige vähem segunenud allasum, kus domineerisid kõrge SMS-ga elanikud kõige enam. Piirkond, mis oli madala SMS-ga elanike kontsentreerumise kohaks oli Paljassaare poolsaar Põhja-Tallinnas. Tallinna sotsiaalmajanduslikult enim segunenud oli Kesklinnas asuv Veerenni 2 allasum. Antud alapeatükis esitatud tulemused tõestavad kolme püstitatud hüpoteesi, kuna üldiselt oli Tallinn 2000. aastal üsna segunenud linnapiirkondadega, kus oli võrreldes 1989. aastaga vähenenud madala SMS-ga allasumite hulk ning oli alanud kõrge SMS-ga elanikkonna eraldumine. Seega olid muutused elanikkonna paiknemises ja piirkondade arengus 2000-ndateks hakanud linnaruumis toimuma. Elanikkonna sissetulekute kasv oli viinud madala SMS-ga piirkondade vähenemiseni ning naabruskondade elanikkonna sotsiaalmajandusliku segunemiseni.

3.4. Tallinna naabruskondade sotsiaalmajanduslik segunemine 2011. aastal ja muutused võrreldes 1989. ja 2000. aastaga

2011. aasta andmetest sai analüüsi kaasata 217 Tallinna allasumi elanike elukohtade andmeid. Nagu ka allasumite arvus, oli ka Tallinna naabruskondade elanikkonnas ja seega sotsiaalmajanduslikus segunemises toimunud märkimisväärseid muutuseid. Linnas kasvas allasumite hulk, kus domineerisid kõrge SMS-ga elanikud. Selliste allasumite arv kasvas kümne aastaga viielt 23-le (joonis 5). Peamiselt muutusid vähe segunenuks allasumid, mille elanikkond oli 2000. aastal sotsiaalmajanduslikult keskmiselt segunenud. 2011. aastal oli Tallinna enim segunenud allasumiks Laagri, kus elas kõiki sotsiaalmajanduslikke gruppe võrdselt. Kõige

vähem segunenud oli jätkuvalt Paljassaare allasum, kus domineerisid varasemaga võrreldes veel enam madala SMS-ga elanikud.

Joonis 5. Tallinna allaasumite sotsiaalmajanduslik segunemine aastal 2011

Kui **Kesklinnas** oli 2000. aastal vaid kaks vähe segunenud allasumit, kus domineerisid kõrge SMS-ga elanikud ning ülejäänud linnaosa oli sotsiaalmajanduslikult kas segunenud või keskmiselt segunenud, siis 2011. aastaks oli Kesklinnas vähe segunenud piirkondi kokku 10. Allasumid, kus domineerisid kõrge SMS-ga elanikud, olid Vanalinn, Südalinn, Kadrioru (1,2,3), Maakri, Raua 1, Sibulaküla, Tatari, Tõnismäe. Ülejäänud allasumite elanikkond oli segunenud.

Haabersti linnaosas olid lisaks Tiskrele vähe segunenuks muutunud viis kõige Kakumäe poolsaare poolsemat allasumit, mis 2000. aastal olid keskmiselt segunenud –allasumites domineerisid kõrge SMS-ga ametite esindajad (Pikaliiva, Veskimeistri, Kakumäe, Haabersti, Õismäe). Kõik Väike-Õismäe ja Mustjõe allasumid olid 2011. aastal endiselt segunenud elanikkonnaga ning Astangu oli võrreldes 2000. aastaga muutnud vähe segunenud piirkonnast keskmiselt segunenuks.

Nõmme linnaossa lisandus üks vähe segunenud kõrge SMS-ga Nõmme 1 allasum ning mitmed Pärnu maantee ja raudtee vahelised allasumid muutusid segunenud allasumitest keskmiselt segunenuteks. Võrreldes 1989. aastaga, kui Nõmmel oli kuus sotsiaalmajanduslikult vähe segunenud allasumit, mille elanikkond oli madalama sotsiaalse staatusega, oli 2011. aastaks Nõmme linnaosa sotsiaalne staatus tõusnud ja allasumite elanikkond rohkem segunenud.

Pirita linnaosa kasvas ja muutus 20 aasta jooksul märgatavalt. 1989. aastaga võrreldes lisandus viis allasumit ning 2011. aastaks oli kõrge SMS-ga elanikkond suurenenud mitmekordselt. Pirita linnaosas olid 2011. aastal sotsiaalmajanduslikult vähe segunenud neli allasumit ning nende elanike hulgas olid ülekaalus juhid ja tippspetsialistid. Pirita Lasnamäe ja Viimsi poolsed allasumid olid valdavalt keskmiselt segunenud, kuid võrreldes 2000. aastaga oli nende sotsiaalmajanduslik segunemine vähenenud.

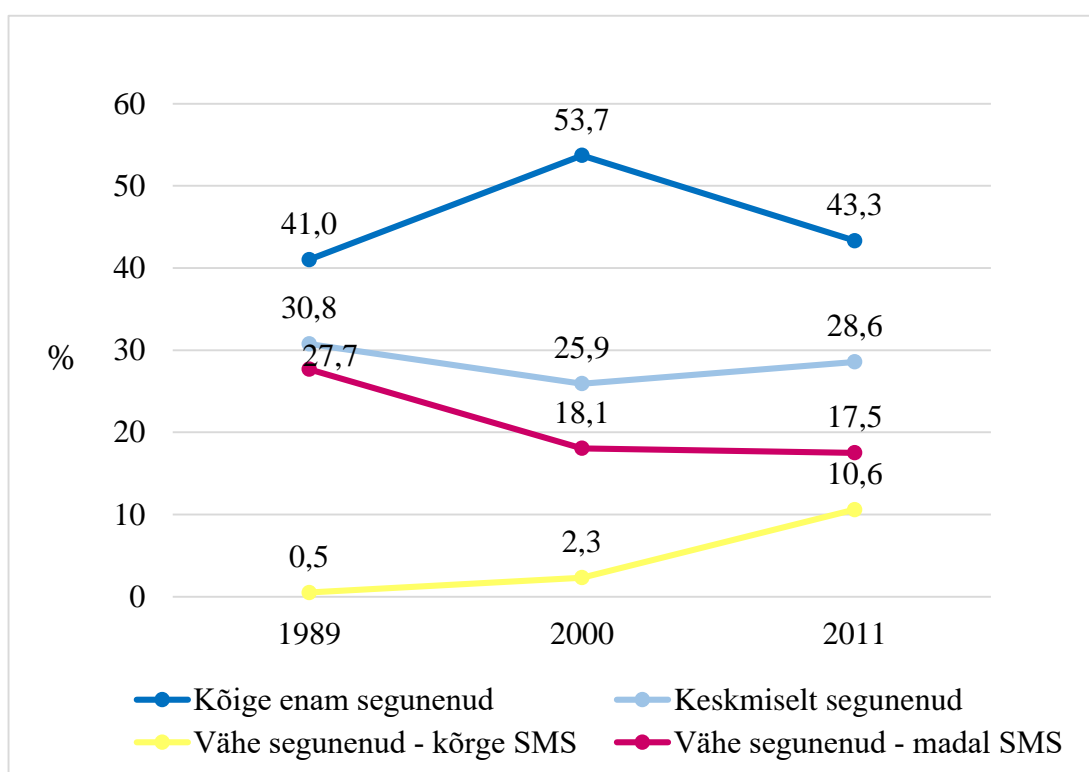
Lasnamäe linnaosas olid enim muutunud Kadrioru ja Kesklinna poolsed allasumid. Seal suurenes sotsiaalmajanduslik segunemine ning võrreldes 2000. aastaga vähenes madalama SMS-ga elanike osatähtsus. 2000. aastal ainuke kõrge SMS-ga vähe segunenud Loopealse allasum oli muutunud segunenud allasumiks. Seli, Mustakivi ja Priisle piirkonda oli lisandunud madala SMS-ga vähe segunenud allasumeid. Kõige vähem segunenud oli Lasnamäel Sõjamäe allasum. Üldiselt oli Lasnamäe 2011. aastal Tallinna kõige madalama SMS-ga linnaosa. Siiski toimus selle eri piirkondades muutuseid ning sotsiaalmajanduslikult rohkem segunenuks olid muutunud mitmed Kesklinna poolsed allasumid. Lasnamäe keskosa on uurimise alla oleva 20 aasta jooksul säilitanud oma mitmekülgse elanikkonna, kuid vaadates tervet linnaosa oli 2011. aastal Lasnamäe allasumid sotsiaalmajanduslikult vähem segunenud kui 1989. aastal.

Kristiine linnaosa on Tallinna linnaosadest 20 aasta jooksul üks kõige vähem muutunud linnaosa, kuna enamik sealseid allasumeid on kõigi perioodide jooksul olnud sotsiaalmajanduslikult segunenud. 2011. aastal oli linnaosas üks kõrge (Lilleküla 3a_2) ja üks madala (Lilleküla 1) SMS-ga vähe segunenud allasum ning üks keskmiselt segunenud allasum (Lilleküla 3b_1). Kõik ülejäänud allasumid olid segunenud ning seal elas võrdselt kõikide sotsiaalmajanduslike rühmade esindajaid.

Mustamäe linnaosa püsis perioodil 2000-2011 jooksul kõige stabiilsemana ning oli jätkuvalt sotsiaalmajanduslikult kõige segunenud linnaosa. Mustamäel ei olnud 2011. aastal ühtegi vähe

segunenud allasumit ning oli vaid neli keskmiselt segunenud allasumit (Mäepealse I ja III, Laki 2, I MR 1).

Põhja-Tallinna linnaosa oli 2011. aastaks muutunud sotsiaalmajanduslikult segunenumaks. Kolm madala SMS-ga allasumit oli muutunud keskmiselt segunenuteks. Vähenenud oli keskmiselt segunenud allasumite hulk - kolm Kalamaja ja kaks Pelgulinna allasumit olid 2011. aastaks muutunud sotsiaalmajanduslikult segunenud allasumiteks. Linnaosa peamiselt Kesklinna lähedastesse elamurajoonidesse lisandus kõrgema SMS-ga elanikke ning Põhja-Tallinn on muutumas aina mitmekesisemaks elupiirkonnaks.

Joonis 6. Tallinna naabruskondade sotsiaalmajandusliku segunemise gruppide osatähtsuste muutumine aastatel 1989, 2000, 2011

Kui 1989. aastal moodustasid kõige enam segunenud naabruskonnad 41% kõikidest Tallinna naabruskondadest, siis 2000. aastaks oli enim segunenud naabruskondi 53,7%, mis näitab, et elanikkonna sotsiaalmajanduslik segunemine oli üleminekuaja alguses kiiresti intensiivistunud (joonis 6). Seevastu 2011. aastaks oli sotsiaalmajanduslik segunemine linnaruumis vähenenud ning segunenud naabruskondade hulk oli langenud 43,3%-ni. See tõestab töös püstitatud hüpoteesi, et 2011. aastal ei olnud Tallinna naabruskonnad enam niivõrd sotsiaalmajanduslikult

segunenud kui varem. Märkimisväärne on ka, et 1989. aastal olid nii Vanalinn kui Kesklinn peamiselt segunenud ning seal elas rohkem ka madalama SMS-ga inimesi, kuid 2011. aastaks oli see saanud valdavalt kõrgema SMS-ga inimeste elupiirkonnaks. Keskmiselt segunenud naabruskondade osatähtsus langes mõne protsendi võrra esimesel uurimise alla oleval kümnendil, kuid kasvas teise kümnendi jooksul.

Kui 1989. aastal olid Tallinnas elukohajärgselt peamised koondujad madala SMS-ga inimesed (27,7% Tallinna naabruskondadest vähe segunenud ja madala SMS-ga), siis 2011. aasta analüüsist näib, et toimumas on muutus ning peamisteks koondujateks on saamas hoopis kõrge SMS-ga elanikud (joonis 6). Neljandat hüpoteesi kinnitab see, et uurimise all oleva perioodi jooksul langes madala staatusega naabruskondade osatähtsus linnas 27,7%-lt 17,5%-ni ning peamine vähenemine toimus just esimesel kümnendil. Samal ajal hakkas linnas suurenema kõrge SMS-ga naabruskondade osatähtsus, mis kahe kümnendiga kasvas 0,5%-lt 10,6%-le. See tähendab, et samal ajal kui madala SMS-ga piirkondade hulk on vähenemas, on kõrge SMS-ga naabruskondade hulk linnas kiirelt kasvamas. Eriti kiire muutus toimus Haabersti linnaosas, millest kujunes perioodil 2000-2011 Tallinna üks peamisi kõrge SMS-ga inimeste koondumise piirkondi.

4. ARUTELU

Magistritöö peamisteks tulemusteks on 20-aastase perioodi jooksul toimunud Tallinna elanikkonna sotsiaalmajanduslike gruppide segunemise muutuste tuvastamine ja analüüsimine. Tulemustest ilmnnes, et kõik töös püstitatud hüpoteesid leidsid kinnitust ning analüüsiga vastati ka kõikidele püstitatud uurimisküsimustele. 1989. aastal oli Tallinnas väga palju madala sotsiaalmajandusliku staatusega naabruskondi. Neid leidis igas linnaosas. Lisaks paneelalamupiirkondadele Põhja-Tallinna Kopli poolsaare poolses osas ja Lasnamäe Kesklinna poolses osas olid madala SMS-ga ka mitmed vanad tööstusrajoonid, sadama-alad, sõjaeelsed väikekorterimajade piirkonnad ning suvila-alad. Nendesse piirkondadesse sotsialismiajal investeringuid ei suunatud ning nende allakäigu tõttu kujunesid neist madala SMS-ga elanike piirkonnad (Szelenyi 1996). Samas püüti sotsialistlikku ideoloogiat teostada teistes allaasumites, kuhu rajati tööstuse arendamise ja eluasemepuuduse vähendamiseks suuri paneelalamurajoone. Uute elurajoonide rajamine võimaldas ka vältida jõukamate ja vaesemate elanike piirkondlikku koondumist. Seetõttu olid 1989. aastal paljud Tallinna naabruskonnad, eesotsas just paneelalamupiirkondadega, segunenud elanikkonnaga.

Aastaks 2000 oli Tallinna elanikkonna sotsiaalmajanduslik segunemine intensiivistunud ning madala SMS-ga elanike eraldumine kindlatesse piirkondadesse vähenenud. Madalapalgaliste osakaal elanikkonnas oli langenud tänu ametite professionaliseerumisele, madalapalgaliste ametikohtade vähenemisele, suurenenud väljarändele ja elatustaseme üldisele tõusule. Kõik see andiski tõuke sotsiaalmajandusliku segunemise kasvuks, kus peamisteks Tallinnas toimuvateks linnalisteks protsessideks said eeslinnastumine ja siselinna vanade elurajoonide areng, mille puhul saabub varasemalt madala SMS-ga piirkonda juurde kõrge SMS-ga elanikke (Borén, Gentile 2007, Gentile et al. 2012). Vanades puitmajade piirkondades toimuva linnauuenduse puhul uuendatakse seni niiõelda allakäinud piirkondi, kus elanike vahetumise tõttu kasvab ka piirkonna staatus (Freeman 2009, Sýkora 2009). Tallinnaski jäi 2000-ndate alguses madala SMS-ga naabruskondi vähemaks, linna sotsiaal-ruumiline ebavõrdsus vähenes ajutiselt ning peamiselt linna elanikkond segunes.

Lisaks siselinna arengule hakkasid samal ajal linna uuemate piirkondade, nagu Haabersti ja Pirita, arengu tõttu 2000-ndatel Tallinnas ilmnema ka mõned kõrge SMS-ga elanike eraldumise piirkonnad ning 2011. aastaks oli neid linnas juba 23. See aga on postsotsialistlikule linnaruumile omane, et samal ajal, kui ühes linna piirkonnas kõrge SMS-ga elanikkond madala

SMS-ga elanikkonnaga seguneb, siis teises see eraldub (Sýkora 2009). Tallinnaga sarnaselt oli ka näiteks postsotsialistliku Poola linnades 2000-ndatel kasvamas tendents, kus kõrgemal sotsiaalsel positsioonil olevad elanikkonna grupid eraldusid teistest (Marcinćzak 2012). Seevastu Vilniuses eraldus kõige enam madala sotsiaalmajandusliku staatusega grupp (Valatka et al. 2016). See näitab, et linna areng ja üleminek vanalt uuele sotsiaal-ruumilisele struktuurile toimub etappide kaupa ning igas linnas on nende toimumine erinev.

2011. aastaks oli madala SMS-ga elupiirkondi Tallinnas jäänud veel vähemaks. Osades Tallinna linnapiirkondades sotsiaalmajanduslik segunemine veel toimus, kuid linna kui tervikut vaadates oli selle protsessi osatähtsus linnaruumis vähenenud. Tallinnast oli kujunemas linn, kus oluliseks protsessiks segunemise kõrval on kõrge SMS-ga elanikkonna eraldumine. Selline ühe grupi eraldumine teistest teatud piirkonda vähendabki eri gruppide segunemist.

Elanikkonna sotsiaalmajandusliku eraldumise tendentsi tõestab ka magistritöös läbi viidud Theil'i indeksi analüüs, kus ilmnes, et Tallinna sotsiaalmajanduslik segunemine oli 2011. aastaks 1989. ja 2000. aastaga võrreldes väga palju vähenenud. Eriti kiire muutus toimus just teisel uurimise all oleval kümnendil, mil elanikud hakkasid sotsiaalmajanduslikult kiiresti eralduma ja eelistama endaga sama sotsiaalmajandusliku staatusega elanikega lähedasi elukohti. Sel perioodil toimunud kiire sotsiaalmajandusliku segunemise vähenemine Tallinna elanikkonnas oli tingitud sellest, et Eesti ühiskond oli jõudnud keerulisest iseseisvumisjärgsest majanduslikust ja institutsionaalsest üleminekuetapist taastuda. Korterite erastamine ja maade tagastamine olid jõudnud lõpuni, välja oli kujunenud kinnisvaraturg, inimeste elatustase tõusis, turunõudlus ja eluasemeturg kasvasid kiiresti ja elanikel avanes võimalus eluasemelaenu võtta (Leetmaa et al. 2009, Marcinćzak et al. 2016, Sýkora 1999, Tammaru et al. 2009). Kõik see avaldas mõju linnaruumile ja elanikkonna paiknemisele, kuna suurenes inimeste mobiilsus, muutus elupiirkondade omandistruktuur ja sotsiaalmajanduslik koostis (Aristei, Perugini 2011, Borén, Gentile 2007, Brade et al. 2009, Leetmaa et al. 2009). Nende muutuste tulemusel ja sissetulekute erisuste kasvu tõttu kasvas ka sotsiaalne ebavõrdsus, elanikkond hakkas kihistuma ning seetõttu vähenes 2011. aastaks sotsiaalmajanduslik segunemine nii märkimisväärselt.

Kui võrrelda Tallinna elanikkonna sotsiaalmajanduslikku segunemist teiste Ida-Euroopa pealinnadega, siis ilmneb, et erineva sotsiaalmajandusliku segunemise üheks peamiseks põhjuseks on linnaplaneerimine ja investeeringute suunamine. 2000. aastal oli Budapesti sotsiaalmajanduslik segunemine väga madal, kuna seal koondusid 1990-ndatel investeeringud

ja uusarendused linna ühte piirkonda, mistõttu kujunesid välja kõrgema SMS-ga prestiižsed piirkonnad, samal ajal kui teiste linnaosade degenereerumine jätkus (Kovács, Szabo 2016. Marcińczak et al. 2014). Seevastu Prahas oli 2000-ndateni säilinud sotsialismiaegne rangelt ühtlane elanikkonna paigutamine, inimeste mobiilsus oli madal ja investeeringuid suunati just madalama SMS-ga piirkondadesse, mistõttu oli ka 2000. aastal sotsiaalmajanduslik segunemine linnas väga kõrge (Marcińczak et al. 2014, Ouredniček et al. 2016). Ka Tallinnas ulatusid sotsialismiaja mõjud 2000-ndateni, kui paljud linnapiirkonnad olid jätkuvalt segunenud eesotsas paneelelamurajoonide nagu Õismäe, Mustamäe, Lasnamäe ja segahoonestusega Kristiine ja suur osa Kesklinnast. Linnaruumi edasises kiires arengus mängisid aga lisaks linnaplaneerimisele ja investeeringute suunamisele rolli ka linnapiirkondade asukoht, struktuur ja ajalugu. Nende kolme linna võrdlus näitab, et riiklike institutsioonide käitumine ja sotsialismiaja pärand avaldab märkimisväärset mõju linnaruumi arengule ja selle elanikkonna sotsiaalmajanduslikule segunemisele

Kui liikuda kogu Tallinna segunemise üldistavalt tasandilt spetsiifilisemale, elukeskkonna tüüpe eristavale tasandile, on linna eri piirkondade segunemine, nende kujunemine ja areng palju mitmekülgsem ja dünaamilisem. Tallinnas saab eristada nelja erinevat elukeskkonna tüüpi: paneelelamute piirkonnad, eramajade piirkonnad, siselinn ja tööstusrajoonid. Nende struktuurse ja ajaloolise erinevuse tõttu erineb ka nende elanikkond ja sotsiaalmajanduslik segunemine. Peale sotsialismiaega hakkasid esimesena muutuma Tallinna siselinna vanad piirkonnad, näiteks Vanalinn, mille arhitektuuriväärtuslikke hooneid hakati renoveerima, või eramajade piirkonnad, mis said taas ihaldusväärseks elukohaks (Gentile et al. 2012, Tammaru et al. 2009). Järgnevalt on toodud paralleele varasemate uuringute ja sotsiaalmajandusliku segunemise vahel erinevates elukeskkonna tüüpides.

Tallinnas on kolm põhilist eramajade piirkonda Haaberstis, Piritas ja Nõmmel, mis kõik erinevad oma kujunemise poolest. Selliste piirkondade tekkimist võimaldas 2000-ndatel lõpule jõudnud maade tagastamine ja alanud kinnisvarabuum (Leetmaa et al. 2009). 1989. aastal olid Tallinna vanade eramajade piirkonnad peamiselt segunenud elanikkonnaga, vanad suvilarajoonid Piritas (Maarjamäe ja Kose) ja Haaberstis (Vismeistri) olid madala SMS-ga ning Nõmmel asus Tallinna ainuke kõrge SMS-ga allasum (Vana-Mustamäe), kuna tegu oli prestiižse vanade villade piirkonnaga. Nõmme eristub oma vanuse tõttu ka elanikkonna poolest, kuna seal on vaatamata kõrgemale sotsiaalsele staatusele ka 2011. aastani püsinud üsna

segunenud elanikkond, samal ajal, kui Pirital ja Haaberstis eristuvad drastiliselt kõrge SMS-ga elanike elupiirkonnad. Tähelepanuväärne on sealjuures, et Haabersti ja Pirita kiirem kasv algas alles 1990-ndatel, kui oma maja ehitamiseks piisavalt vahendeid oli ainult kõrge SMS-ga elanikel, mistõttu kujunesid neist 2011. aastaks pigem kõrge SMS-ga piirkonnad.

Eramajade piirkonnad on saanud niivõrd hinnatud elukohaks, kuna inimeste väärtushinnangud on muutunud – enam ei ole kõige mugavamaid tingimusi pakkuvaks eluasemeks paneelelamu korter, vaid inimesed hindavad rohkem rohelist elukeskkonda, vaikust, privaatsust ja piirkonna väljakujunenud staatust (Kährik et al. 2012). Nagu eramajade piirkondade elanikud, on ka siselinna elanike jaoks oluline nende elukeskkond ning lisaks rohelusele hindavad nad oma elukoha juures ka selle lähedust linnakeskusele, töökohtadele ja vaba aja veetmise võimalustele (Kährik et al. 2015). Põhja-Tallinnas 20 aasta jooksul toimunud arengus paistab silma linnaosa põhja-suunaline ehk Kopli poolsaare suunaline areng. Kõigepealt hakkas kiirenema linnaosa Kesklinna poolsete naabruskondade sotsiaalmajanduslik segunemine. 2011. aastaks olid sotsiaalmajanduslikult segunenud ka juba linnaosa keskel asuvad allasumid ning madala SMS-ga allasumid olid koondunud linnaosa põhjaossa. Selline areng näitab, kui oluline on linnaosa arengus selle ligipääsetavus ja paiknemine ärikeskuse, töökohtade ning kõrgema SMS-ga piirkondade lähedal.

Tallinna siselinna sotsiaalmajanduslik staatus tõusis uurimise alla oleva perioodi jooksul väga palju ning suure osa selle arengualadest moodustavad sõjaeelsed elamupiirkonnad. Kui 1989. aastal olid madala SMS-ga peamiselt kesklinna läheduses paiknevad sõjaeelsed väikekorterimajade piirkonnad nagu Kalamaja, Pelgulinn, Kadrioru, Kassisaba, Uus-Maailm, Kitseküla ja Lilleküla puitrajoon, siis 2011. aastaks olid need kõik kas segunenud või kõrge SMS-ga. Just need segunenud piirkonnad kinnitavad töös sõnastatud teist hüpoteesi, et uurimise all oleva perioodi jooksul tõusevad linnaruumi arengu tõttu esile uued sotsiaalmajanduslikult segunenud naabruskonnad. Nimetatud piirkondade hea asukoha tõttu on need saanud populaarseks just noorema ja aktiivsema elanikkonna hulgas, kuna pakuvad võimalust end sotsiaalellu aktiivsemalt kaasata ja ühiskonnas kaasa rääkida. Varasemas uuringus on leitud, et inimeste jaoks on elukoht rohkem kui lihtsalt maja, sest elanikkond ja selle sotsiaalne võrgustik võib muuta mingi piirkonna identiteeti (Haase et al. 2012). Näiteks leiti Budapesti siselinna uuringus, et just selle kasvav prestiiž on elukohavalikul oluline (Berényi, Szabó 2009). Just nii

on läbi linnauuenduse saanud endale uue identiteedi Kadriorg, Kalamaja, Pelgulinn ja paljud teised siselinn vanad elupiirkonnad.

Kuna sotsialismiajal põhines majandus industrialiseerimisel (Leetmaa et al. 2009), siis paikneb Tallinna linnas palju tööstusalasid, millest mõned on ümberehitatud äri- ja elamuhooneteks, kuid teised säilinud linnaruumis suurte kasutusega piirkondadena. Üks hea näide tööstusalal toimunud linnauuendusest on Südalinna allasum, mis oli 2000-ndatel üks vähestest kõrge SMS-ga Tallinna naabruskondadest, samas kui 1989. aastal elas piirkonnas vähem kui 20 inimest. Nüüdseks on seal asuvast Rotermanni kvartalist kujunenud selle ideaalse linnakeskse asukoha tõttu populaarne ja trendikas äri- ja vaba aja veetmise piirkond. Samal ajal on Tallinnas ka mitmeid vanu tööstusrajoone nagu Ülemiste, Sõjamäe, Vao, Kadaka-Laki ja Põhja-Tallinnas asuvad sadama-alad, mis olid kogu uurimise all oleva 20 aasta jooksul madala SMS-ga. Nendeni ei ole veel linnauuendus jõudnud ning madala SMS-ga piirkonnast ei ole saanud kõrget.

Mis puudutab paneelmajapiirkondi, siis tõi industrialiseerimine ja suurte tööstuste rajamine kaasa tööjõupuuduse ning tööjõu sisseränne ja linnastumine omakorda massiivse elamuehituse. Tööstuste lähedusse rajati paneelramurajoone kogu sotsialismiaja jooksul (Kährik, Tammaru 2010, Gentile, Sjöberg 2010), mis muutsid Tallinna linnapilti kardinaalselt ja mõjutasid lisaks ideoloogilistele püüdlustele elanikkonna sotsiaalmajanduslikku segunemist. Näiteks olid 1989. aastal Tallinna suurimad madala SMS-ga elanikkonna eraldumise kohad Põhja-Tallinna Kopli poolsaare ja Lasnamäe Kesklinna poolsed paneelramupiirkonnad. Kuid millest olid need tingitud? Lasnamäe elanikkonna praeguse sotsiaalse struktuuri kujunemist mõjutas selle ehitamise aeg, sest linnaosa ehitati peamise venekeelse elanikkonna sissrände ajal 1980-ndatel (Kährik, Tammaru 2010). Seetõttu on sealse elanikkonna hulgas rohkem sisserännanud elanike järeltulijaid kui teistes Tallinna paneelramupiirkondades ning 2011. aastal olid paljud selle naabruskonnad säilinud madala SMS-ga. Seevastu kahe teise varem ehitatud paneelramupiirkonna Õismäe ja Mustamäe elanikkond on säilinud sotsiaalmajanduslikult segunenuna kogu sotsialismiajale järgnenud perioodi. Seega tõestab uurimus, et paneelramute elanikkonna koostise ja staatuse kujunemises mängis olulist rolli piirkonna ehitamise aeg, sotsialismiaegne elamupoliitika ja sellele järgnenud korterite erastamised.

Samuti tõestab sotsialismiaegse elamupoliitika mõju see, et suures osas Tallinna paneelramupiirkondadest ei ole toimunud 20 aastaga sellist sotsiaalse staatuse langust nagu

Lääne taolistes piirkondades. Sotsialismiajal kujunes sinna niivõrd segunenud elanikkond ning paneelmajade korterid olid hinnatud elukohaks. Sarnaselt Tallinnaga olid Ida-Euroopa linnadest veel ka näiteks Vilniuses 2011. aastal paneelelamupiirkonnad jätkuvalt sotsiaalmajanduslikult segunenud (Valatka et al. 2016). Ida-Euroopa linnade paneelelamute elanikkonna segunemise põhjuseks võib olla nende elanike kõrgem haridustase kui Lääne-Euroopas (Musterd, van Kempen 2005) ja ka sotsialismist pärinev mitmekülgne elanikkond (Kährik, Tammaru 2010). Tallinna üldises arengus mängis olulist rolli ka Kesklinna piirkonna muutumine väga oluliseks äri- ja tömbekeskuseks. Kui 1989. ja 2000. aastal olid Lasnamäe Kesklinna ja Kadrioru poolsemad allasumid madalama SMS-ga kui Lasnamäe kaugemas Pirita poolses osas asuvad mikrorajoonid, siis 2011. aastaks oli see ümber pöördunud. Kesklinnalähedaste piirkondade sotsiaalmajanduslik tõus on tingitud, nagu Põhja-Tallinnaski, nende soodsast asukohast ja rohketest uusarendustest. Uue või renoveeritud hoone eluasemed on kallimad ning sinna saavad elukoha osta pigem kõrge SMS-ga inimesed, mis tingib aja jooksul kogu naabruskonna staatuse tõusu. Seega on elupiirkondades toimuvad muutused põhjustatud väga mitmete erinevate mõjutuste kombinatsioonist ning seetõttu on raskem ka nende edasist arengut prognoosida.

Varasemates segregeerumise uuringutes leitud asjaolu, et Tallinna linnapiirkondade sotsiaalmajanduslik segunemine kestis vähemalt 2000-ndate alguseni (Marcinčzak et al. 2014, Tammaru et al. 2016), leidis kinnitust ka antud uurimuses. Magistritöö andmeanalüüsil leitud tulemused on kooskõlas varasemate Tallinna linna sotsiaalmajanduslike uuringute tulemustega. Samuti leiti, et 2011. aastaks oli peamiseks protsessiks segunemise kõrval saanud elanikkonna sotsiaalmajanduslik eraldumine, ning et linnaruumi eri osades toimuvad need paralleelselt. Linnaruumis toimus uurimise alla oleva 20 aasta jooksul väga kiireid muutuseid, paljud piirkonnad segunesid ja mitmete segunemine vähenes. Sotsiaalmajanduslikult segunenud olid paneelelamu piirkonnad ja väga mitmekülgse hoonestusega kohad, mis tingib ka mitmekülgse elanikkonna. Samuti olid segunenud vanad elamupiirkonnad, mis segunevad elanikkonna vahetumise ja uuenemise läbi.

Seega näib, et Tallinna sotsiaalmajanduslik segunemine oli kogu uurimise all oleval perioodil peamiselt sotsialismiaja pärandi või linnauuenduse vaheetapp. Mis aga ei tähenda, et linnas ei või alati leiduda sotsiaalmajanduslikult segunenud piirkondi, kuna linnaruum on pidevas muutumises ja alati leidub piirkondi, mis degenereeruvad või mille uuenemise käigus kolib

sinna kõrgema SMS-ga elanikke. Linnaruumi arengut on võimalik mõjutada läbi linnapoliitikate ja investeeringute suunamise, kuna elupiirkondade jätkusuutliku ja ühiskonnale kõige kasulikuma arengu tagab nende mitmekülgne ja segunenud elanikkond. Mingi piirkonna sotsiaalmajanduslikult mitmekülgne elanikkond on kasulik kogu ühiskonnale, kuna see aitab vähendada erinevate gruppide vahelisi sotsiaalseid erisusi nende igapäevase koos toimimise läbi. Segunenud elanikkonnas elavad lihttöölised kõrvuti tippjuhtide ja keskastme töolistega ning neil on rohkem kokkupuutekohti, nad peavad asumi kogukonnas koos eksisteerides üksteisega arvestama, neil on üksteist lähedalt nähes teist lihtsam mõista ning nende probleemidest aru saada.

Selline erinevate sotsiaalsete gruppide koostoimiv kooslus tagaks piirkonna püsiva sotsiaalmajandusliku segunemise. Kahjuks on siiani segunenud piirkondade arengus olnud tendentsiks madalama sotsiaalmajandusliku grupi välja tõrjumine piirkonnast ja elanikkonna täielik asendumine. See aga põhjustab madalama SMS-ga elanikkonna koondumist madalama staatusega piirkondadesse ja kõrgema SMS-ga elanikkonna eraldumist. Eraldumine pärsib elanike arengut vähendades erinevate sotsiaalmajanduslike gruppide kokkupuute kohti linnaruumis ning viib mõne piirkonna degenereerumiseni. Seega oleks üheks väga oluliseks linnapoliitika küsimuseks, kuidas säilitada sotsiaalmajanduslikult segunenud elupiirkondi ja vältida erinevate gruppide eraldumist linnaruumis.

Kuna varasemalt on elanikkonna sotsiaalmajanduslikku ruumilist paiknemist uuritud segregatsiooni indeksitega, siis panustab antud uurimus samasse uurimisvaldkonda just uudse metoodika kasutamisega, tõestades varasemaid väiteid elanikkonna paiknemise muutuste kohta. Segregatsioonikirjanduses on varasemalt olnud põhiväiteks, et 1989. aastal oli Tallinna elanikkond üsna ühtlase sotsiaalruumilise struktuuriga ehk segunenud ja 2000. aastaks olid elanikkonna grupid hakanud enam eralduma. Elanikkonna sotsiaalmajandusliku segunemise uuring, mis põhines entroopia indeksi kasutamisel, tõestab samu väiteid, ning lisab, et 2011. aastaks oli Tallinna elanikkonnas oluliseks protsessiks tõusnud kõrgema SMS-ga elanikkonna eraldumine teistest.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuivõrd sotsiaalmajanduslikult segunenud oli Tallinna linnaruum ja selle naabruskonnad aastatel 1989, 2000 ja 2011 ning kuidas segunemine muutus uurimise all oleva perioodi jooksul. Samuti leiti, kus asusid segunenud, madala ja kõrge sotsiaalmajandusliku staatusega elanike ülekaaluga naabruskonnad aastatel 1989, 2000 ja 2011. Kuna varasemate uuringute kohaselt on Tallinna elanikkonna paiknemist mõjutanud sotsialismiaegne linnaplaneerimine, elanikkonna ümberpaigutamine, mõne piirkonna eelisarendamine, taasiseseisvumisaegne üleminekuperiood, elanike mobiilsuse kasv ja uute linnapiirkondade areng, siis oli uuringu taustaks asjaolu, et Tallinna elanikkonna sotsiaalmajanduslik segunemine on tekkinud erinevate protsesside koosmõjul. Eelduseks oli, et sotsialistliku ideoloogia pärandina olid paljud Tallinna linnapiirkonnad veel 2000-ndatel sotsiaalmajanduslikult segunenud, kuid 2011. aastaks oli linnaruumi naabruskondades toimunud märkimisväärsed muutused.

Magistritöö teoreetilises osas anti ülevaade sotsialismiaja ideoloogiast, võrdse ühiskonna loomise alustaladest, ning nende mõjust Eesti ühiskonnale, linnaruumile ja elanikkonnale. Samuti kirjeldati taasiseseisvumisjärgse üleminekuga kaasnenud institutsionaalset, sotsiaalset ja linnaruumilist muutust, mis mõjutas elanikkonna paiknemist linnaruumis veel pikka aega. Ülevaade anti ka erinevat tüüpi elukeskkondade ja Tallinna linnaosade arengust ja omapärast ning toodi ka näiteid varasematest sotsiaalmajandusliku segregatsiooni uuringutest nii Lääne- kui Ida-Euroopas.

Uuringus kasutati 1989., 2000. ja 2011. aasta rahvaloenduste agregeeritud andmeid Tallinna hõivatud elanikkonna ametite ja allasumi täpsusega elukoha kohta. Töö andmeanalüüs põhines mitmekesisuse indeksil ehk entroopia indeksil, mis oli esmakordselt toodud rassiuuringute kontekstist linna sotsiaalmajandusliku segunemise uuringusse. Tallinna naabruskondade sotsiaalmajandusliku struktuuri iseloomustamiseks kasutati mõistet segunemine. Kogu Tallinna sotsiaalmajandusliku segunemise hindamiseks kasutati Theil'i informatsiooniteooria indeksit, mis andis võimaluse võrrelda Tallinna sotsiaalmajandusliku struktuuri arengut ka teiste Ida-Euroopa pealinnadega.

Magistritöö peamiseks tulemuseks on Tallinna naabruskondade elanikkonna sotsiaalmajandusliku segunemises kahe Eesti taasiseseisvumisjärgse kümnendi jooksul toimunud muutuste esitamine. Tulemustest selgus, et sotsialismiaja pärandina säilinud

segunenud elupiirkondi leidus ka 2011. aastal, kuid nende hulk linnaruumis oli võrreldes varasemaga märkimisväärselt vähenenud. Kui 1989. aastal olid Tallinnas elukohajärgselt peamisteks koondujateks madala SMS-ga inimesed, siis 2011. aastaks oli toimunud muutus ja madala SMS-ga naabruskondade hulk oli vähenenud ning ülejäänud elanikkonnast eraldusid hoopis kõrge SMS-ga elanikud.

Eramaja piirkondade staatus tõusis 2011. aastaks, võrreldes 1989. aastaga ning neist said Kesklinna kõrval põhilised kõrge SMS-ga elanikkonna eraldumiskohad. Elanikkonna segunemist põhjustasid aga teised linnaarendused. Sõjaeelsete kortermajade piirkondadest nagu Kadrioru, Kalamaja, Pelgulinna, Uus-Maailm, Kassisaba, Kitseküla ja Lilleküla, mis olid 1989. aastal madala SMS-ga, oli saanud segunenud või kõrge SMS-ga naabruskonnad. Näiteks Põhja-Tallinnas sai selline piirkonna areng alguse Kesklinna poolsest osast põhja suunas - piirkondade sotsiaalmajandusliku staatuse tõus algas kesklinnale lähematest naabruskondadest ning 2011. aastaks oli see liikunud kaugemale Kopli poolsaare poole. Paneel-elamupiirkondade segunemises võis uurimise all oleva perioodi jooksul muutuseid näha Lasnamäe elanikkonna sotsiaalmajanduslikus segunemises. Sealsete naabruskondade hulgas leidus ka madalama sotsiaalse staatusega piirkondi, mille oli tinginud nende Mustamäest ja Õismäest erinev kujunemine, kus elanikkond oli kogu perioodi segunenud.

Kokkuvõttes võib öelda, et käesolev Tallinna naabruskondade sotsiaalmajandusliku segunemise uuring panustab uurimisvaldkonda uudse metoodika kasutamisega. Leitud tulemused tõestavad, et elanikkonna sotsiaalmajanduslik segunemine Tallinnas väheneb ning oluliseks protsessiks on saamas kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega elanikkonna eraldumine teistest ühiskonna gruppidest. Samuti loob Tallinna eri piirkondades toimuvate elanikkonna muutustega kursis olemine võimaluse pidurdada piirkondade degenereerumist või ennetada elanikkonnagrupi eraldumist teistest.

Socio-economic residential intermixing during 1989-2011 in Tallinn's neighbourhoods

Liis Metsatalu

SUMMARY

The aim of this master's thesis was to discover how socio-economically intermixed was the population in Tallinn's urban space and in its neighbourhoods in 1989-2011 and how the intermixing changed during that period. Also to find out where the intermixed and socio-economically segregated high and low status neighbourhoods were located in 1989, 2000 and 2011. Based on the previous studies the population of Tallinn has been mostly influenced by the socialist urban planning, transition period after the independence, urban renewal, growing mobility and the development of new city areas. Deriving from that, Tallinn's populations socio-economic intermixing has been influenced by the combination of different factors. The premise of this thesis is that the heritage of socialist ideology lasted till 2000-s when many neighbourhoods in Tallinn were socio-economically intermixed but by the year 2011 the changes in urban neighbourhoods were remarkable.

The theoretical part of the thesis gave an overview of socialist ideology, the bases of the equal society, shortage economy and the influences it had on Estonian society, urban environment and the population's residential segregation. The theoretical part also described the institutional, social and urban transition which occurred after Estonias' reindpendence and which influenced the population in urban space. There is also a description of different living environments and the development of Tallinn's city boroughs. It also gave examples of previous studies of socio-economic segregation in Western and Eastern Europe.

Current research used the Estonian census data from the 1989, 2000 and 2011. The analysis was based on the entropy index which was firstly introduced to socio-economic research about intermixed neighbourhoods. This research used the term intermixing to characterize the socio-economic situation of Tallinn's neighbourhoods. Theil's information theory index was used to characterize the socio-economic intermixing of Tallinn's urban area, which gave the opportunity to compare Tallinn's socio-economic structure to other Eastern European capitals.

The main result of this master's thesis reflects the socio-economic intermixing of Tallinn's neighbourhoods in two decades after Estonia's independence. It showed that there were many socio-economically intermixed neighbourhoods in Tallinn in 2011 because of the influences of the Soviet time, but in comparison with the 1990-s the intermixing had reduced a lot. In 1989 the low social status group was the most segregated, but in 2011 most segregated were the people with high social status.

In 2011, the socio-economic status of the neighbourhoods with private houses had risen and they became the main concentration areas of the high socio-economic group. Population intermixing was caused by new urban development. Thanks to urban renewal, Kadriorg, Kalamaja, Pelgulinn, Uus-Maailm, Kassisaba, Kitseküla and Lilleküla neighbourhoods with pre-war apartments had become socio-economically intermixed or high status neighbourhoods. For example, in Põhja-Tallinn, the renewal of the neighbourhoods had begun from the areas closer to the city center and moved towards Kopli peninsula by 2011. The changes in socio-economic intermixing of housing estates has occurred in the population of Lasnamäe which had also low status neighbourhoods in 2011. On the contrary Mustamäe and Väike-Õismäe housing estates were socio-economically intermixed and the differences in the population were caused by the different development of the areas.

In conclusion, this master's thesis about socio-economic intermixing in Tallinn's neighbourhood's imposes segregation studies by using new method. The results are proving that socio-economic intermixing in Tallinn's neighbourhoods is decreasing and high status socio-economic groups are becoming more and more segregated. Being aware of the changes in Tallinn's neighbourhood's population gives the opportunity to stop the degeneration of the neighbourhoods and to prevent the segregation of different socio-economic groups.

TÄNUAVALDUSED

Suurimad tänuavaldused kuuluvad töö juhendajatele Kadri Leetmaale ja Kadi Mägile, kelle ideede ja igakülsete juhenduste põhjal käesolev magistritöö valmis. Samuti tänan neid oma ametile pühendumise eest, et nad leidsid aega ka emapuhkuse kõrvalt magistritööd lugeda. Tänan ka oma ema toetuse eest ja õde Kai Väärtnõud, kes andis töö keelelises osas väärt nõu.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ahas, R., Aasa, A., Silm, S., Tiru, M. **2010**. Daily rhythms of suburban commuters movements in Tlalinn metropolitan area: case study with mobile positioning data. *Transportation reasearch C*, 18(1), 45-54.

Apparicio, P., Martori, J. C., Pearson, A. L., Fournier, E., Apparicio, D. **2014**. An open-source software for calculationg indices of urban residential segregation. *Social Science and Computer Review*, 32(1), 117-128.

Aristei, D., Perugini, C. **2011**. Inequality and reforms in transition countries. *Economic System*, 36(1), 2-10.

Berényi, B. E., Szabó, B. **2009**. Housing preferences and the image of inner city neighbourhoods in Budapest. *Hungarian Geographical Bulletin*, 58(3), 201-214.

Borel-Saladin, J., Crankshaw, O. **2009**. Social Polarisation or Professionalisation? Another Look at Theory and Evidence on Deindustrialisation and the Rise of the Service Sector. *Urban Studies*, 46, 645-664.

Borén, T., Gentile, M. **2007**. Metropolitan process in post-communist states: an introduction. *Geografiska Annaler*, B89(2), 95-110.

Brade, I., Herfert, G., Wiest, K. **2009**. Recent trends and future prospects of socio-spatial differentiation in urban regions of Central and Eastern Europe: A lull before the storm? *Cities* 26, 233-244.

Brown, L.A., Chung, S.Y. **2006**. Spatial Segregation, Segregation Indices and the Geograpical Perspective. *Popul. Space Place*, 12, 125–143.

Brown, L. A., Sharma, M. **2010**. Metropolitan Context and Racial/ethnic Intermixing in Residential Space:U.S. Metropolitan Statistical Areas, 1990-2000. *Urban Geography*, 31(1), 1-28.

Enyedi, G. **1996**. Urbanization under Socialism. *Cities after transition*. Edited by G.Andursz, M, Harloe, I. Szelenyi. Oxford: Blackwell. Lk 100-115.

- Freeman, L. **2009**. Neighbourhood diversity, metropolitan segregation and gentrification: What are the links in the US? *Urban Studies*, 46(10), 2079-2101.
- Gentile, M., Sjöberg, Ö. **2006**. Intra-urban landscapes of priority: the Soviet legacy. *Europe-Asia Studies*, 58(5), 701-729.
- Gentile, M., Sjöberg, Ö. **2010**. Soviet housing: Who built what and when? The case of Daugvapils, Latvia. *Journal of Historical Geography*, 36(4), 453-465.
- Gentile, M., Tammaru, T. **2006**. Housing and ethnicity in the Post-Soviet city: Ust'-Kamenogorsk, Kazakhstan, *Urban Studies*, 43(10), 1757-1778.
- Gentile, M., Tammaru, T., van Kempen, R. **2012**. Hetropolitanization: Social and spatial change in Central and East European Cities. *Cities*, 29, 291-299.
- Haase, A., Grossmann, K., Steinführer, A. **2012**. Transitory urbanities: New actors of residential change in Polish and Czech inner cities. *Cities*, 29(5), 318-326.
- Hess, D. B., Hiob, M. **2014**. Preservation by neglect in Soviet-era town planning in Tartu, Estonia. *Journal of Planning History*, 13(1), 24-49.
- Herfert, G., Neugebauer, C. S., Smigiel, C. **2012**. Living in residential satisfaction? Insights from large-scale housing estates in central and eastern Europe. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 104(1), 57-74.
- Iceland, J. **2004**. The Multigroup Entropy Index (Also Known as Theil's H or the Information Theory Index). University of Maryland.
- Kabish, S., Grossmann, K. 2013. Challenges for large housing estates in light of population decline and ageing: Results of a long-term survey in East Germany. *Habitat International*, 39, 232-239.
- Kearns, A., Parkinson, M. **2001**. The significance of neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2103-2110.
- Kovács, Z., Herfert, G. **2012**. Development pathways of large housing estates in post-socialist cities: An introductional comparison. *Housing Studies*, 27(3), 324-342.

- Kovács, Z., Szabo, B. **2016**. Urban restructuring and changing patterns of socio-economic segregation in Budapest. *Socio-economic segregation in European capital cities*. Edited by Tammaru, T., Marcińczak, S., Van Ham, M., Musterd, S. Routledge, New York. Lk 238-260.
- Kulu, H. **2003**. Housing differences in the Late Soviet city: The case of Tartu, Estonia. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(4), 897-911.
- Kährik, A., Tammaru, T. **2010**. Soviet prefabricated panel housing estates: Areas of continued social mix or decline? The case of Tallinn, *Housing Studies*, 25(2), 201-219.
- Kährik, A., Temelová, J., Kadarik, K., Kubes, J. **2015**. What attracts people to inner city areas? The cases of two post-socialist cities in Estonia and the Czech Republic. *Urban Studies*, 1-18.
- Leetmaa, K., Tammaru, T., **2007**. Suburbanization in countries in transition: Destinations of suburbanizers in the Tallinn metropolitan area. *Geogr. Ann.*, 89B(2), 127-146.
- Leetmaa, K., Tammaru, T., Anniste, K. **2009**. From priority-led market to market-led suburbanisation in a post-communist metropolis. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100(4), 436-453.
- Manley, D., Johnston, R., Jones, K., Owen, D. **2016**. Occupational segregation in London- A multilevel framework for modelling segregation. *Socio-economic segregation in European capital cities*. Edited by Tammaru, T., Marcińczak, S., Van Ham, M., Musterd, S. Routledge, New York. Lk 30-54.
- Marcińczak, S. **2012**. The evolution of spatial patterns of residential segregation in Central European Cities: The Lodz Functional Urban Region from mature socialism to mature post-socialism. *Cities*, 29(5), 300-309.
- Marcińczak, S., Musterd, S., van Ham, M., Tammaru, T. **2016**. Inequality and rising levels of socio-economic segregation. *Socio-economic segregation in European capital cities*. Edited by Tammaru, T., Marcińczak, S., Van Ham, M., Musterd, S. Routledge, New York. Lk 358-382.
- Marcińczak, S., Tammaru, T., Novák, J., Gentile, M., Kovács, Z., Temelová, J., Valatka, V., Kährik, A., Szabo, B. **2014**. Patterns of socioeconomic segregation in the capital cities of fast-

track reforming post-socialist countries. *Annals of the Association of American Geographers*, 105(1), 183–202.

Massey, D.S., Denton, N.A. **1988**. The dimensions of residential segregation. *Social Forces*, 67(2), 281-315.

Morgan, B. **1980**. Occupational segregation in metropolitan areas in the United States, 1970. *Urban Studies*, 17(1), 63-69.

Mägi, K., Leetmaa, K., Tammaru, T., van Ham, M. **2016** (forthcoming). Types of spatial mobility and change in people's ethnic residential context. *Demographic Research*.

Ouredniček, M., Pospíšilová, L., Špačková, P., Kopecka, Z., Novák, J. **2016**. The velvet and mild. *Socio-economic segregation in European capital cities*. Edited by Tammaru, T., Marcińczak, S., Van Ham, M., Musterd, S. Routledge, New York. Lk 261-286.

Ouredniček, M., Temelová, J. **2009**. Twenty years after socialism: The transformation of Prague's inner structure. *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Sociologia, LIV*, 1, 9-30.

Reardon, S. F., Bischoff, K. **2011**. Income inequality and income segregation. *American Journal of Sociology*, 116(4), 1092-1153.

Reardon, S. F., Firebaugh, G. **2002**. Measures of MultiGroup Segregation. *Sociological Methodology*, 32(1), 33-67.

Ruoppila, S., Kährik, A. **2003**. Socio-economic residential differentiation in post-socialist Tallinn. *Journal of Housing and the Built Environment*, 18(1) 49-73.

Scarpa, S. **2014**. The impact of income inequality on economic residential segregation: The case of Malmö, 1991–2010. *Urban Studies*, 52, 906–922.

Smith, D. M. **1996**. The socialist city. *Cities after transition*. Edited by G.Andursz, M, Harloe, I. Szelenyi. Oxford: Blackwell. Lk 70-99.

Szelenyi, I. **1996**. Cities under Socialism – and After. *Cities after transition*. Edited by G.Andursz, M, Harloe, I. Szelenyi. Oxford: Blackwell. Lk 286-317.

- Sýkora, L. **1999**. Changes in the internal structure of post-communist Prague. *GeoJournal*, 49(1), 79-89.
- Sýkora, L., **2009**. New socio-spatial formations: Places of residential segregation and separation in Czechia. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100(4), 417-435.
- Sýkora, L., Bouzarovski, S. **2012**. Multiple transformations: Conceptualising the post-communist urban transition. *Urban Studies*, 49, 43-60.
- Tallinna Linnaplaneerimise amet. **2013**. Tallinna asumid ja ametlikud kohanimed.
- Tammaru, T. **2001**. Linnastumine ja linnade kasv Eestis nõukogude aastatel. Doktoritöö Tartu Ülikooli geograafia osakonnas.
- Tammaru, T., Kulu, H. **2003**. The Ethnic Minorities of Estonia: Changing Size, Location and Composition. *Eurasian Geography and Economics*, 44(2), 105–120.
- Tammaru, T., Kährik, A., Mägi, K., Novák, J., Leetmaa, K. **2016**. The 'market experiment'. *Socio-economic segregation in European capital cities*. Edited by Tammaru, T., Marcińczak, S., Van Ham, M., Musterd, S. Routledge, New York. Lk 333-357.
- Tammaru, T., Leetmaa, K., Silm, S., Ahas, R. **2009**. Temporal and spatial dynamics of the new residential areas around Tallinn. *European Planning Studies*, 17(3), 423-439.
- Temelová, J., Novák, J., Ouredniček, M., Puldova, P. **2010**. Housing estates in the Czech republic after socialism: various trajectories and inner differentiation. *Urban Studies*, 48(9), 1811-1834.
- Temelová, J., Slezáková, A. **2014**. The changing environment and neighbourhood satisfaction in socialist high-rise panel housing estates: The time-comparative perceptions of elderly residents in Prague. *Cities*, 37, 82-91.
- Valatka, V., Burneika, D., Ubarevičiene, R. **2016**. Large social inequalities and low levels of socio-economic segregation in Vilnius. *Socio-economic segregation in European capital cities*. Edited by Tammaru, T., Marcińczak, S., Van Ham, M., Musterd, S. Routledge, New York. Lk 313-332.

White, J. W. **1986**. Segregation and diversity measures in population distribution. *Population Index*, 52(2), 198-221.

Wiest, K. **2011**. Large-scale housing estates in Central and East European cities: Between residential preferences and local housing market differences. *Housing, Theory and Society*, 28(4), 410-431.

Wright, R., Ellis, M., Holloway, S. R., Wong, S. **2013**. Patterns of racial diversity and segregation in the United States: 1990-2010. *The Professional Geographer*, 66 (2), 173-182.

Wright, R., Ellis, M., Holloway, S. R. **2014**. Neighbourhood racial diversity and White residential segregation in the United States. *Social-Spatial Segregation: Concepts, Processes and Outcomes*. Edited by Lloyd, C., Shuttleworth, I., Wong, D. Polity Press. Lk 111-134.

Arengudokumendid

Haabersti linnaosa valitsus. **Haabersti linnaosa arengukava 2011-2014**. Tallinn 2011.

Kristiine linnaosa valitsus. **Kristiine linnaosa arengukava 2012-2015**. Tallinn 2012.

Lasnamäe linnaosa valitsus. **Tallinna Lasnamäe linnaosa arengukava 2015-2020**. Tallinn 2014.

Mustamäe linnaosa valitsus. **Mustamäe linnaosa arengukava 2014-2020**. Tallinn 2014.

Nõmme linnaosa valitsus. **Nõmme linnaosa arengukava 2008-2012**. Tallinn 2008.

Pirita linnaosa valitsus. **Pirita linnaosa arengukava aastateks 2008-2021**. Tallinn 2008.

Põhja-Tallinna Valitsus. **Põhja-Tallinna arengukava aastateks 2014-2018**. Tallinn 2013.

Tallinna Kesklinna valitsus. **Tallinna Kesklinna arengukava 2011-2015**. Tallinn 2010.

Tallinna linnaplaneerimise ameti üldplaneeringute osakond. **Haabersti linnaosa üldplaneering**. Tallinn 2013.

Tallinna linnaplaneerimise ameti üldplaneeringute osakond. **Kristiine linnaosa üldplaneering**. Tallinn 2015.

Tallinna linnaplaneerimise ameti üldplaneeringute osakond. **Lasnamäe elamualade üldplaneering**. Tallinn 2010.

Tallinna linnavalitsus. **Tallinn arvudes 2015**. Tallinn 2015.

Interneti allikad

Eesti entsüklopeedia. **2006**. Väike entsüklopeedia.
[http://entsyklopeedia.ee/artikkel/sotsiaalne_staatus] 21.05.2016

Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS. **2013**. Eesti keele sihtasutus. Tallinn 2013.
[<http://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=segregatsioon&F=M>] 20.01.2016.

LISAD

Lisa 1. Tallinna allasumite elanike arvud linnaosade kaupa aastatel 1989, 2000, 2011

Linnaosa	Allasumi nimetus	Allasumi kood	Elanike arv 1989	Elanike arv 2000	Elanike arv 2011
Haabersti	Astangu	N_1	332	1020	1329
	Haabersti	N_2	6	0	363
	Kakumäe	N_3	14	208	771
	Mustjõe 1	N_4	161	460	604
	Mustjõe 2	N_5	323	859	805
	Mäeküla	N_6	0	0	0
	Pikaliiva	N_7	0	51	1153
	Rocca al mare	N_8	0	0	0
	Tiskre	N_9	6	147	976
	Veskimetsa	N_10	0	0	0
	Vismeistri	N_11	23	148	914
	Väike-Õismäe 1	N_12	538	1450	1153
	Väike-Õismäe 2	N_13	1079	2372	2171
	Väike-Õismäe 3	N_14	326	624	577
	Väike-Õismäe 4	N_15	779	2010	1668
	Väike-Õismäe 5	N_16	712	1390	1167
	Väike-Õismäe 6	N_17	640	1472	1287
	Väike-Õismäe 7	N_18	602	1325	1172
	Väike-Õismäe 8	N_19	285	754	636
	Väike-Õismäe 9	N_20	576	1485	1204
	Õismäe	N_21	43	256	486
Kesklinn	Aegna	N_22	0	0	0
	Juhkentali	N_23	251	393	440
	Kadriorg 1	N_24	51	93	224
	Kadriorg 2	N_25	218	413	719
	Kadriorg 3	N_26	353	711	798
	Kassisaba 1	N_27	327	726	908
	Kassisaba 2	N_28	243	548	628
	Keldrimäe 1	N_29	568	974	907
	Keldrimäe 2	N_30	379	817	800
	Kitseküla	N_31	523	1060	1830
	Kompassi	N_32	426	768	740
	Luite	N_33	74	271	311
	Maakri	N_34	222	275	346
	Mõigu	N_35	39	117	131

	Raua 1	N_36	455	1150	1237
	Raua 2	N_37	371	817	774
	Sadama	N_38	700	766	1151
	Sibulaküla	N_39	328	674	826
	Südalinn	N_40	21	37	49
	Tatari	N_41	364	729	870
	Torupilli 1	N_42	211	551	579
	Torupilli 2	N_43	339	834	855
	Tõnismäe	N_44	277	411	479
	Uus Maailm 1	N_45	774	1656	1919
	Uus Maailm 2	N_46	427	979	1256
	Vanalinn	N_47	538	888	972
	Veerenni 1	N_48	207	510	771
	Veerenni 2	N_49	341	721	977
	Ülemiste järv	N_50	36	100	96
Kristiine	Järve 1	N_51	246	596	574
	Järve 2	N_52	240	608	783
	Lilleküla 1	N_53	62	202	194
	Lilleküla 2	N_54	847	1951	1795
	Lilleküla 3	N_55	242	549	506
	Lilleküla 3a_1	N_56	252	874	1039
	Lilleküla 3a_2	N_57	117	485	903
	Lilleküla 3a_3	N_58	152	538	693
	Lilleküla 3b_1	N_59	247	422	729
	Lilleküla 3b_2	N_60	107	330	384
	Lilleküla 4	N_61	661	1310	1406
	Lilleküla 5_1	N_62	441	1137	1099
	Lilleküla 5_2	N_63	114	279	297
	Lilleküla 6_1	N_64	379	743	805
	Lilleküla 6_2	N_65	317	893	804
	Tondi	N_66	656	1456	1565
Lasnamäe	Katleri 1	N_67	0	1356	1353
	Katleri 2	N_68	0	899	908
	Kurepõllu	N_69	223	1381	1694
	Kuristiku 1	N_70	0	714	719
	Kuristiku 2	N_71	0	785	802
	Kuristiku 3	N_72	252	643	681
	Kuristiku 4	N_73	0	836	908
	Kuristiku 5	N_74	133	531	613
	Kuristiku 6	N_75	51	895	1000
	Laagna 1	N_76	275	872	718
	Laagna 2	N_77	488	1349	1262

Laagna 3	N_78	347	892	836
Laagna 4	N_79	243	834	703
Laagna 5	N_80	372	1170	969
Laagna 6	N_81	161	380	341
Laagna 7	N_82	606	1311	1120
Laagna 8	N_83	233	637	547
Laagna 9	N_84	259	649	603
Laagna 10	N_85	264	850	690
Laagna 11	N_86	403	1044	889
Laagna 12	N_87	290	793	836
Loopealse	N_88	0	119	819
Mustakivi 1	N_89	481	822	1803
Mustakivi 2	N_90	533	1095	1112
Mustakivi 3	N_91	470	1170	1072
Mustakivi 4	N_92	338	989	910
Mustakivi 5	N_93	200	525	527
Mustakivi 6	N_94	322	885	901
Mustakivi 7	N_95	233	615	573
Mustakivi 8	N_96	301	731	728
Pae 1	N_97	572	1300	1131
Pae 2	N_98	519	1024	905
Pae 3	N_99	469	1169	985
Pae 4	N_100	579	996	1047
Pae 5	N_101	633	1405	1239
Paevälja	N_102	3	17	212
Priisle 1	N_103	23	47	192
Priisle 2	N_104	233	572	607
Priisle 3	N_105	416	939	953
Priisle 4	N_106	157	435	792
Priisle 5	N_107	363	888	937
Priisle 6	N_108	142	472	441
Priisle 7	N_109	193	454	677
Seli 1	N_110	159	806	790
Seli 2	N_111	356	1182	1060
Seli 3	N_112	466	1193	1192
Seli 4	N_113	356	912	915
Seli 5	N_114	143	386	386
Seli 6	N_115	347	825	794
Seli 7	N_116	154	414	428
Sikupilli 1	N_117	458	897	994
Sikupilli 2	N_118	256	465	433
Sikupilli 3	N_119	483	867	921

	Sikupilli 4	N_120	836	1535	1523
	Sikupilli 5	N_121	281	511	590
	Sõjamäe	N_122	44	52	50
	Tondiraba	N_123	0	30	0
	Uuslinn	N_124	84	132	132
	Väo	N_125	18	40	52
	Ülemiste	N_126	301	562	581
Mustamäe	I MR 1	N_127	659	1213	1136
	I MR 2	N_128	658	1301	1273
	II MR	N_129	644	1449	1342
	III MR	N_130	672	1225	1377
	IV MR 1	N_131	926	1912	1913
	IV MR 2	N_132	716	1632	1474
	IX MR	N_133	711	1596	1402
	Kadaka	N_134	3	0
	Kadaka I	N_135	0	17	0
	Kadaka II	N_136	0	0	0
	Kadaka III	N_137	0	0	0
	Laki I	N_138	250	578	652
	Laki II	N_139	6	16	101
	Mäepealse I	N_140	22	0	307
	Mäepealse II	N_141	0	0	222
	Mäepealse III	N_142	0	0	0
	Siili	N_143	671	1811	1502
	Sääse	N_144	820	1936	1765
	Sääse	N_145	853	1859	1885
	Sütiste 1	N_146	0	0	0
	Sütiste 2	N_147	75	174	374
	TTÜ	N_148	20	415	445
	V MR 1	N_149	576	1206	1046
	V MR 2	N_150	585	1371	1405
	VI MR 1	N_151	797	1813	1575
	VI MR 2	N_152	792	1782	1664
	VII MR 1	N_153	233	716	622
	VII MR 2	N_154	283	573	550
	VIII MR 1	N_155	657	1463	1291
	VIII MR 2	N_156	516	1134	992
Nõmme	Hiiu 1	N_157	178	574	532
	Hiiu 2	N_158	189	610	633
	Hiiu 3	N_159	172	470	431
	Kivimäe 1	N_160	149	461	455
	Kivimäe 2	N_161	180	449	474

	Kivimäe 3	N_162	98	311	334
	Kivimäe 4	N_163	199	528	459
	Kivimäe 5	N_164	61	218	178
	Laagri	N_165	107	327	368
	Liiva	N_166	140	550	539
	Männiku 1	N_167	835	1730	1768
	Männiku 2	N_168	345	708	608
	Nõmme 1	N_169	262	791	803
	Nõmme 2	N_170	200	658	679
	Nõmme 3	N_171	192	552	574
	Nõmme 4	N_172	172	541	570
	Pääsküla 1	N_173	147	476	973
	Pääsküla 2	N_174	358	1066	1118
	Pääsküla 3	N_175	124	403	458
	Pääsküla 4	N_176	71	379	381
	Pääsküla 5	N_177	109	369	348
	Pääsküla 6	N_178	265	702	808
	Rahumäe 1	N_179	324	733	705
	Rahumäe 2	N_180	157	369	397
	Rahumäe 3	N_181	82	167	166
	Raudalu	N_182	110	275	296
	Vana-Mustamäe 1	N_183	152	662	578
	Vana-Mustamäe 2	N_184	60	230	268
Pirita	Iru	N_185	0	0	0
	Kloostrimetsa	N_186	6	36	42
	Kose 1	N_187	211	673	1018
	Kose 2	N_188	95	413	449
	Laiaküla	N_189	3	29	72
	Lepiku	N_190	10	123	705
	Maarjamäe 1	N_191	94	292	343
	Maarjamäe 2	N_192	98	287	734
	Merivälja 1	N_193	90	577	628
	Merivälja 2	N_194	142	479	564
	Mähe 1	N_195	10	246	733
	Mähe 2	N_196	71	302	1178
	Mähe 3	N_197	6	234	486
	Pirita	N_198	118	356	369
Põhja-Tallinn	Kalamaja 1	N_199	658	754	1090
	Kalamaja 2	N_200	757	665	1046
	Kalamaja 3	N_201	391	576	748
	Kalamaja 4	N_202	633	1006	1384
	Karjamaa 1	N_203	348	761	1175

Karjamaa 2	N_204	498	737	913
Kelmiküla	N_205	256	459	448
Kopli 1	N_206	83	231	310
Kopli 2	N_207	442	728	897
Kopli 3	N_208	240	446	339
Kopli 4	N_209	461	698	862
Kopli 5	N_210	40	90	88
Merimetsa	N_211	6	0	0
Paljassaare	N_212	117	150	147
Pelgulinn 1	N_213	222	426	570
Pelgulinn 2	N_214	185	474	521
Pelgulinn 3	N_215	311	631	1133
Pelgulinn 4	N_216	723	1513	1408
Pelgulinn 5	N_217	366	655	794
Pelgulinn 6	N_218	188	545	505
Pelgulinn 7	N_219	168	455	559
Pelgulinn 8	N_220	197	490	576
Pelgulinn 9	N_221	247	643	723
Pelguranna 1	N_222	377	741	799
Pelguranna 2	N_223	523	1067	969
Pelguranna 3	N_224	674	1171	1061
Pelguranna 4	N_225	276	578	599
Pelguranna 5	N_226	432	834	823
Pelguranna 6	N_227	434	678	639
Pelguranna 7	N_228	396	690	716
Sitsi 1	N_229	231	521	471
Sitsi 2	N_230	458	991	930

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liis Metsatalu

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Elanikkonna sotsiaalmajanduslik segunemine Tallinna linnaruumis perioodil 1989-2011“, mille juhendajad on PhD Kadri Leetmaa ja MSc Kadi Mägi
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus **23.05.2016**